د بهار خاوره

د هندوستان د شمال لویه ښېرازه زمکه چې په ختیځ کې یې بنګال په جنوب او لوېدیځ کې اړیسه، اتر پردېش او د مدهیا پردېش ایالتونه دي او شمالي څنډې یې د نېپال سره لګي بهار (بي هار تلفظ) نومېږي. ددی مرکزي ښار پټنه نومېږي. بهار یا ویهار په هندي کې معبد ته واي او ددی نوم علت ښاي هغه په سوونو بودهاي عبادت خاني وي چې د ګیا په سیمه کې د مهاتما ګوتما بودها له مړینې وروسته جوړې شوې. په بهار کې ګیا (اوس ورته بوده ګیاوایي) د پټنې نه ۹۲ کلومیټر شمال ختیځ کې هغه ځای دی چې مهاتما بودها پکې د پېړ د بوټي ونې لاندې عبادت [illegible] په لویه ساحه کې

Ketabton.com

ل په زرګونو د بودها
ه چې بودهاي منونکي
کا د هغې ونې د یوې
رایرینو د اصل ونې نه
وا د ګوتما منونکي به
ساکهي (اپریل، می) په
ی په څوارلسمه شپه به
ورځې ته د نروانه نوم
وه کاله پخوا داسیمه
ي پکې د هند د موریه
دوی نامتو باچاهان
ا باچا د افغانستان په
لري. اشوکا د بودهاي
س ستوپې جوړې کړې
رکې شوې. دده یو ډبر
کندهار وموندل شو چې
ښې دي. په بهار کې د
نتون و چې څو پېړۍ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دولسمې او دیارلسمې میلادي پېړیو کې د ترکانو د حملو سره دا سیمه په زوال شوه او نالنده پوهنتون ورک شو. په څوارلسمې او پینځلسمې پېړیو کې بهار د افغانانو لاس ته ولوېدو او د خلجیانو (غلجیانو) او لودي واکمنو وساتلو. بیا شاه خوا سل کاله د شېر شاه سوري او دده د زامنو سره و تر څو مغل پرې برلاسي شول. دوه سوه کاله وروسته کله چې دا د مغلو نه د انگرېزانو ونیولو نو هغه پخواني عبادت ځایونه او مقبرې په کنډوالو اوختې وې. په نولسمې پېړۍ کې یو انگرېز لرغون پوه جارج کننگهم د اشوکا باچا له خوا جوړه لرغونې ستوپا بیا وموندله او ورو ورو ددې سیمې د لرغونې تاریخ ماتې کړې یو ځای کړې شوې.

د هند د وېش نه وروسته د بهار جنوبي برخه ترې بېله کړې شوه او د جهاړ کهنډ په نوم یې بل ایالت جوړ کړو. دلته اوس وویشت میلیونه خلک ژوند کوي. ددې شنې زمکې په ډېرو سیندونو خړوبېږي، چې گنگا، سون باگ متي او کوسي نومېږي. ددې ځای غرونه راج گیر نومېږي. د بودها منونکو لپاره د

ځلورو سپېڅلو ځایونو کې یو بوده گیا هم دې چې د دوی لپاره ورتلل یې فرض دي. دغسې په اتلسمې پېړۍ کې د سیکانو لسم مذهبي مشر گورو گوبند په پټنې کې زېږېدلی و نو اوس د سیکانو لپاره هم دا ځای د مذهبي اهمیت وړ دی. دلته د بېلا بېلو مسلمان واکمنو پر وخت د اسلام خپرولو کار دیني علماو کړې دی او د تصوف دځینو مهمو لړیو زیارتونه پکې شته دی. یو وخت دلته د اسلامي زدکړو لپاره به د هند او نورو هېوادونو نه خلک ورتلل او د علمي کتابونو د لیکلو اولوست لپاره یې شهرت لاره.

بهار څو سوه کاله د هند په لویه وچه کې د یو مهم مذهبي او کلتوري مرکز په توگه پېژندل کېده، خو د هند د نورو سیمو په پرتله په اقتصادي توگه وروسته پاته دی. حکومت اوس هڅه کوي چې دا د یو کلتوري مرکز په توگه نړۍ ته وروپېژني او اوس هر کال بوده گیا ته په زرگونو بودهاي د زیارت لپاره ورځي. د هندوستان د پښتنو په اړه د بهار په سفر کې مې ډېر خلک او ځایونه ولیدل، خو دلته د علمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځېرنو لپاره ډېر څه اوس هم نه دي سپړدل شوي.

ددې کتاب لپاره مې د شېر شاه سوري په اړه ليکلي څوکتابونه او بې شمېره نوراسناد ولوستل او داسې راته ځرگنده شوه چې په شپاړسمې پېړۍ کې د مغلو په امر چې څه وليکل شول ، هم هغه تر اوسه د يو کتاب نه بل ته کډه کوي. مغلو شېر شاه ته د غاصب په سترگه کتل چې د بابر زوی همايون يې ايران ته په تېښته مجبور کړی و. د همايون د زوی اکبر په دور کې څو تاريخونه وليکل شول په هغې کې دده پر ضد د تعصب نه کار اخستل شوی دی او کالکارنجن قانون گو چې دوه وارې يې په شېر شاه ځېړنې وکړې، دې وينا ته مجبوره شو چې ابو الفضل د پښتنو نه کرکه کوله.

له نېکه مرغه د پېښور پوهنتون د تاريخ استاد ډاکټر حسين خان په ۱۹۸۷ م کې د خپل تقاعد نه وړاندې د شېر شاه د ژوند او د هغه د پينځه کلنې دورې په اړه ځېړنې په کتابي شکل چاپ کړې او د هغه وخت له ډېروپېښنو يې پرده ليرې کړه. دده د ځېړنو اساس هغه اسناد او قلمي نسخې وې چې د ببلا

ببلوکتاب خانو کې يې وموندل. د ۲۰۰۲ م چاپ د بشير احمد خان متې کتاب د شېر شاه د وخت سياسي حالات تحليل کړي دي، چې د ځېړنو لپاره يې راسره مرسته وکړه. په سيمه کې د بهار د پښتنو په اړه هلته راته هر چا ډېر په جوش معلومات راکول او ما دپاره د افسانو نه حقايق بېلول گران کار و، په تېره بيا هغو ټولو کلو باندې و ته ورتگ چې د پټنې نه هم د سوونو کلوميټرو په فاصله کې و، خو خپل زيار مې ايستلی چې د ليکلي او شفاهي تاريخ تر منځ توله برابره وي. دا کتاب د هغو لوستونکيو لپاره دی، چې د تاريخ مضمون ورته بې خونده ښکاري.

د سوريانو سفر

د اريايانو په وېدي سندرو کې د دريو سيندونو نومونه (کرومو، گوماتي او يوېواتي) دي چې په شلمې پېړۍ کې لرغون پوهانو د کورمې، گومل (گوملـه) او د ژوب د سيندونو په توگه وپېژندل. د گومل سيند د غزني له لوړوچينو راوځي او په دوو لارو د سليمان د غرونو ختيځ ته را بهېږي. دا سيند د وزيرو د سيمې نه په تېرېدو د ډېره اسمعيل خان جنوب لوري ته د لوني او کلاچي سره سره په اباسين کې ورگډ شي. د کورمې سيند د سپين غر جنوب نه راوځي او د بنو په شمال کې له عيساخېلو سره په اباسين کې يو ځاى کېږي. د ژوب سيند پخپله د سلېمان د غرونو نه راوځي او کجورۍ سره د گومل

سيند سره يو ځاى شي. په وېدي سندرو کې ددې درې واړو سيندونو ذکر ښيي، چې اريايان په دې سيمه کې مېشت واو کيداى شي چې ځينې ډلې يې وروسته له دې ځايونو پنجاب ته تللې وي.

له لرغونو زمانو راهيسې شپانو او کوچيانو به تل په داسې لارو تگ کاوه، چې د سيند نه به ډېر لرې نه و. د سيند اوبه د ژوند د ژغورلو هغه وسيله وه چې انسان يې تراوسه خپل تابع ساتلی دی. که دغه کوچيان د گومل له سيند سره سره له غزني روان شول نو وروستی پړاو به يې له ډېره اسمعيل خان سره نږدې اباسين و. د گومل شمال لوري ته وزير او جنوب ته يې د ژوب سيمه ده. هاخوا د کندهار نه ورتلونکيو ته به د ژوب د لارې اباسين ته لاره لنډه وه.

د گومل وادي درې زره کاله پخوا ښې شنې درې لرلې او په وزيرستان کې د يوې غونډۍ د پاخه د يو يوناني کلا اثار هم موندل شوي و. ښايي باختر يوناني دور کې دلته يا پوځ ساتل کيدو او يا به پوره ښار اباد و. د تگ او راتگ دا پخوانی لارې تر لسمې پېړۍ د تجارتي قافلو او پوځي لښکرو دواړو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاربدي. غوري او غزنوي لښکرې هم له دې لارو هند ته ورتللې، تر دې چې په اتلسمې میلادي پېړۍ کې احمد شاه ابدالي هم پنجاب ته د لنډ ورتلو لپاره زيات وخت په همدې لاره تللی راغلی و.

په اوومې میلادي پېړۍ کې شنسب بن حريق د غور د قبايلو مشر او له پل قام سره يو ځای يې د اسلام دين منلی و. دده اولادونه افاغنه شنسب په نوم ياديږي چې پکې لودي او سور ټبر شامل و. د شنسب په شپږم كول كې ملك محمد سور د لسمې میلادي پېړۍ په پای کې د غور لومړی امير شو. د غوردغرونو نه وراخوا په غزني کې هغه وخت ترکانو د خپل سلطنت بنسټ ايښی و، خو غوريانو ورته سرټيټ نه کړو تر دې چې سلطان محمود په غور حمله وکړه او امير محمد سور يې له څو ملګرو سره ونيولو، غزني ته يې يوړو او هلته يې د "نې" په کلا کې بند کړل. وروسته دده پخپلې ګوتمۍ کې پټ زهر وخوړل او په بند کې مړ شو. دده ملګري شيخ اسعد سوري چې له محمد سوري سره يې نيولی و، د هغه په مړينې يوه مرثيه وليکله چې په پټه خزانه کې راغلې او څو

بېته يې داسې دي.

نه له غرجه بيا راځي کاروان د مشكو
نه را درومي غور ته بيا جوپې د شار.
دا په څه چې محمد ولاړ له نړيه..
په ويرنه يې سو غور ټول سوګوار

د اميرمحمد سور نه وروسته علاوالدين او ورپسې غياث الدين د غور باچاهان شول. كه څه هم په لسمې پېړۍ كې محمود غزنوي اتلس واري د پنجاب او د هند په خاوره پوځ وړی او په هند او ملتان کې يې خپل واليان ټاکلي ول، خو په هند کې د يو اسلامي حکومت پلاز مېنه په لومړي ځل دغور واکمن جوړه کړه. معيز الدين محمد بن سام په دولسمې میلادي پېړۍ کې د شهاب الدين محمد غوري په نوم په ډيلي کې د مسلمانانو د لومړي سلطنت اساس کېښود. په ۱۲۰۶ میلادي كال كې دی د جهلم سره نږدې پخپله خېمه کې د سيمې د کهوکرانو له خوا ووژل شو او دده مړی يې د ګومل د لارې غور ته يوړو.

د پينځلسمې پېړۍ له پيل سره د مالوې والي دلاور خان چې د غورنه ورغلی و، د ډيلي د ترک باچا نه بېل

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوخپلواکه حکومت يې جوړ کړو. دده زوی هوشنگ شاه يو نوی ښار د "مانډو" په نوم اباد کړو او دلته يې ډېرې ودانۍ جوړې کړې، چې ځينې يې تر اوسه پاتې دي.

له څوارلسمې پېړۍ راهيسې د غور او د غزني نه هند ته د تجارتي قافلولاره هم په گومل وه. په پينځلسمې پېړۍ کې د سليمان له غرونو لوديانو په پنجاب اومرکزي هند کې خپل پوځي چاونۍ جوړې کړې وې. ددې پېړۍ تر وروستۍ لسيزې بهلول لودي په ډيلي کې دېرش کاله په کاميابۍ حکومت وکړو. د سليمان د غرونو هغه څنډه چې د گومل سيند غاړې ته غزېدلې دي، د زغرې په نوم يادېږي. دا سيمه ملتان سره د نږدې والي له امله په سرايکي ژبه کې "روهړي" بلل کېږي. د پنجاب نه راغلي مسافرد ډيلي د باچا بهلول لودي د حکومت خبرونه په زغرې کې د قام مشر ابراهيم خان ته هم راوړل. ډېرو خلکو هلته د پوځي ژوند له لارې خپلو کورنيو ته نفقه رالېږله، نور د ښېرازو زمکوخاوندان شول او په قام کې د سيالۍ شول.

په ۱۴۸۲ م کې د زغرې ابراهيم خان هم فکرکوي چې د متېو زور خو لري، نو د ورتگ فيصله کوي او له خپل زوی سره، چې حسن خان نومېږي د پنجاب د نارنال نومې سيمې ته ورځي. هلته د مهابت خان سوري چې د يو بل سوري سردار داود شاهو خېل خپلوانو نه و، په کور کې څو ورځې تېروي. دده نه د سيمې د نورو پښتنو په اړه معلومات اخلي او په حصار فېروزه کې يو بل افغان جمال خان سارنگ خاني ته د ملازمت لپاره ورځي. جمال خان دده صلاحيتونو ته په کتلو ورله په نارنال کې څو کلي د پرگنې په توگه او د څلوېښتو سپرود ساتلو دنده ورسپاري. د بهلول د حکومت پر وخت افغانانو لپاره د پوځي خدمتونو نه پرته په نورو کارونو بنديز و.

ابراهيم خان په لږه موده کې د پوځيانو د روزلو او د سپرو ډلو په تنظيم کې نوم وگټلو اوحصار فېروزه ته يې کډه وکړه. حصار فېروزه هغه وخت د پنجاب يوه غښتلې پوځي چاونۍ وه او هلته ابراهيم خان ته د پوځي قطعې د جوړولو کار وسپارل شو. حسن هم پوځي خدماتو ته ملا وتړله اود بهلول لودي يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجپوت سردار راې مل د ده مسلکي مشر و.

زیاتو تاریخونو دا اندازه لګولې ده، چې په ۱۴۸۲ م کې په حصار فیروزه کې د حسن د مشرې مېرمنې زوی وزېږېده. ده ته نیکه د فرید خان نوم غوره کړ. وروسته دې ماشوم د شېر شاه په نوم په هند حکومت وکړ. میا حسن په خپل استعداد د بهلول لودهي نږدې امیرانو په نظر کې راغې. په دوی کې یو تن عمر خان سرواني کاکبر نومېده، چې بهلول ورته د خان اعظم خطاب ورکړی و او د لاهور د ټولو قطعو مشر و. حسن یو څه موده له ده سره او بیا له جمال خان سارنګ خاني سره کار کاوو. فرید د وړوکي عمر نه په پوځي چاونیو کې هر ډول خلک لیدلي او دده ذهن به ورباندې اغېز من شوی وي.

بهلول لودی پخپل ژوند کې د خپلې دوېمې مېرمنې زوی نظام خان د راتلونکي باچا په توګه وټاکلو. په ۱۴۸۹ م کې د بهلول د مړینې نه وروسته د هغه مشر زوی سلطان مبارک شاه ددې فیصلې نه سرغړونه وکړه او د باربک شاه په نوم یې په جون پورکې ځان باچا اعلان کړو. د بهلول یو وروړ عالم خان هم پر تخت دعوا لرله او په کړه مانک پور کې د

سلطان علاوالدین په نوم یې ځان د هند د باچاهانو په توګه اعلان کړو. نظام خان د سکندر لودي په نوم د ډیلي پر تخت کښېناستو، نو وروړ یې پخلا کړو خو وروسته یې ترې د جون پور سیمه واخیسته او جمال خان سارنګ خاني (لودي) ته یې په دې شرط وسپارله، چې دده لپاره به پکې دولس زره تربیه شوی پوځ ساتي.

جمال خان هغه وخت د حسن خان له کاره ډېر راضي نو جون پور ته د ورتللو وړاندې یې هغه ته په نارنال کې لوی منصب ورکړو. په نارنال کې د ابراهیم خان د مړینې وروسته د هغه پوځي قطعه هم حسن خان ته وسپارل شوه.

په ۱۵۰۷ م کې سلطان سکندر لودي د ګوالیار سره نږدې د اوانت ګړه د کلا نیولو لپاره پخپله د پوځ مشري وکړه. ددې کلا په حصارونو د دفاع لپاره راجپوت جنرال دا سیستم جوړ کړی و، چې لودي پوځ که په هر یو حصار د ورختلو لپاره چپاو وکړ، نو هلته ولاړ یو کس به صرنا (ناقوس) وغږاوه او د نورو حصارونو نه به ورته کومک راورسېدو.

کله چې سکندر لودي خبر شو نو خپل سپه سالار ته

يې وويل زمونږ په پوځ کې به داسې کوم کس وي چې د غشي په ويشتلو صرنا غږونکي ددې کارمخه ونيسي؟. د داسې کس لټون وشو او سلطان سکندر ته وويل شول، چې د ابراهيم سور زوی ميا حسن يو تکړه غشی ويشتونکی و. د باچا په امر حسن د حصار د پاڅه ولاړ صرنا غږوونکی وخارلو او د لوديانو د حملې پر وخت يې په يو غشي هغه په سينه وويشتو. د اوانت ګړه کلا د حسن په پوځي مهارت د سلطان لاس ته ورغله او ددې د انعام په توګه يې ورته د بهار د سهسرام او د ټانډه د پرګنو انتظام وروسپارلو. له دې سره ورته د پينځو سووسپرو منصب هم ورکړی شو.

حسن ددی پرګنوچارې دومره په ښه ډول سر ته رسولې، چې دلته د اسونو د روزنې او د اسلحې د جوړولو کار هم پيل شو. هغه د سيمې له راجپوت خلکو سره ملګرتيا جوړه کړه. د جګدېش پور او د اجېن مشرانو د حسن خان په مرسته د خپلو حريفانو نه خپلې بايللې زمکې او کلي بېرته تر لاسه کړل.

د حسن خان څلور مېرمنې وې، چې يو اځې د فريد او نظام خان مور پکې پښتنه وه. د ځينو تاريخونو له

مخې د سليمان او احمد مور ورته ګرانه وه او داسې ښکاري، چې د حسن د مېرمنو تر منځ د بنو سيالي او کينه د دښمنۍ تر حده ورسېده. فريد خان د خپلې مور تر اغېز لاندې او يا ښايي په کور کې د ناندريو د لاسه د سهسرام نه جون پور کې جمال خان سارنګ خاني ته ولاړو. د کور نه دده تګ د حسن په صلاح او مشوره نه و شوی او حسن خان چې خبر شو نو د معذرت يو ليک يې جمال خان ته واستاوه او د هغه نه يې خواست وکړ، چې فريد خان دې بېرته کور ته ورواستوي، خو په ليک کې يې دا هم وويل چې که فريد بېرته کور ته ورتلل نه غواړي، نو په جون پور کې دې ديني زده کړې وکړي او جمال خان دې فريد د خپلو وزرو لاندې ونيسي.

ماخذونه

۱. د وزیرستان د پولې سره د لرغونو توکو په لټه یو سفر. سر اوریل شټاین. ۱۹۲۷ م مضمون. جغرافیایي ژورنال ۱۹۲۸ م داپریل ګڼه شاهي جغرافیې د ټولنې مجله. لندن چاپ.

۲. پټه خزانه. محمد هوتک بن داود. د پوهنې وزارت. دوهم چاپ. ۱۳۳۹ ه،ش. کندهار. ۳۸ مخ

۳. لودي پښتانه. عبدالشکور رشاد. د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو څانګه. ۱۳۳۲ ه.ش. ۱۱۴ مخ

۴. شېر شاه سوري. داکټر حسېن خان. فېروز سنز لاهور ۱۹۸۷م ۴۰، ۴۵ ، ۵۴، ۵۵، ۵۲ مخونه

۵. شېر شاه سوري، یو نوی تحلیل. بشیر احمد خان متېه. اکسفرډ پوهنتون خپرونې. ۲۰۰۲ م. مهران چاپ کراچی. ۳۸ مخ

د فرید نه شېر خان

په ډیلي کې پرانه کلا د سېلانیانو لپاره په زړه پورې ځای ګڼل کېږي. دا د مغل باچا همایون له خوا جوړه شوه، وروسته شېر شاه پکې ترمیم وکړاو یو جومات او یوه ګول ودانۍ، چې شېر منډل نومېږي، یې پکې ورزیات کړل. ددې د شمالي لویې دروازې د پاڅه په مرمرو کې یو سړی ښودل شوی دی، چې له زمري سره جنګ کوي اودا د هغې پېښې لمانځنه ده، چې فرید خان ته د زمري په وژلو د شېرخان لقب ورکړی شو. په دې اوس هم اختلاف شته، چې دا خطاب به هغه ته چا ورکړی وي؟. په بنګال او بهار کې زمري نه وي، هغه د پړانګ او د شرمښ وطن دی. او دا ضرور هم نه ده، چې د یو زمري وژنه دچا لقب شي. د مغلو په تاریخ کې د شېر خان لقب ډېرو نورو پښتنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د دوی په مېړانه ورکول کېده. داسې ښکاري چې د فرید خان زړه ورتوب او خطر ته ځان ورکولو په صفت ورته دا نوم ورکړی شوی وي. په راتلونکي ژوند کې ددې نورې بېلګې موندل کېږي، خو فرید یوائې د تورې او د جنګ مېړنی نه و. ده د خپلې ځوانۍ وختونه په جون پور کې په زده کړو تېر کړل.

جون پور د اتر پردېش د ایالت د بنارس نومي ښار په شمال لوېدیځ کې د ګومتي سیند په دواړو غاړو آباد دی. دا په لومړي ځل د ترک واکمن فېروز شاه تغلق پر وخت په ۱۳۸۸ م کې د مسلمانانو لاس ته ولوېده. د تیمور د حملې پر وخت (۱۳۹۸ م) کې د ترکانو حکومت دومره کمزوری شو، چې د جون پور والي ملک سرور له خپل فرزندي زوی سره یو ځای د خپلواکه سلطنت اعلان وکړ، چې په تاریخ کې د شرقي سلطنت په نوم یادېږي. دا سلطنت په شمالي هند کې یو لوی پوځي ځواک لاره او څو وارې د ډیلي واکمن ته ګواښ‌بدلی و. دلته د هندوانو او مسلمانانو تر منځ ډېرې ښې اړیکې وساتل شوې، ځکه ملک سرور پخپله د هندو نه مسلمان شوی و.

په ۱۴۸۰ کې د ډیلي سلطان سکندر لودهي په جون پور حمله وکړه او دا یې تر لاسه کړو. د شرقي سلطنت واکمنو تر ډېرو کلونو څو وارې هڅه وکړه، چې دا سیمه بیرته د پښتنو نه واخلي خو په اخره کې ناکامه شول. که څه هم د شرقي دورې ځینې اثار اوس هم پاته دي، چې پکې جامع جومات او د لال دروازې جومات شامل دي. د لودهیانو په حکومت کې جون پور له پوځي فعالیتونو سره سره د اسلامي کلچر او د تصوف یو مرکز هم و.

فرید چې په سهسرام کې د خپل کور نه جون پور ته ولاړو، نو هلته یې په یوه مدرسه کې دیني زده کړې پیل کړې. ده عربي صرف و نحو (ګرامر)، چې د قاضي شهاب الدین تبصرې ورسره لیکلې وې ولوستل، خو د هغه لپاره په زړه پورې د تاریخ او د فلسفې د کتابونو مطالعه وه. د فرید په ژوند کې دا دوره د تصوف، او د زده کړې یو داسې پړاو و، چې په راتلونکي کې یې دده په شخصیت ژورې اغېزې وکړې. د حسن خان ملګري او خپلوان چې به جون پور ته ولاړل، نو د زوی خبر به یې ورته راوړو. ځینو به د

هغه د پوهې او علم له صفتونو سره حسن خان ته پيغور هم ورکړو، چې داسې بااستعداده زوی يې له ځانه لرې ساتلی و. نورو به ويل چې د سور په ټبر کې داسې هلک چرې نه و زيږېدلی. نورو به حسن خان ته مشوره ورکوله، چې فريد ته دې د پرګنې انتظام وسپاري، ځکه هغه ددې وړ و.

همدا وه چې حسن خان د فريد د زده کړو په پای کې هغه ته د سهسرام او د ټانډه د پرګنو انتظام وسپارلو. د سهسرام ټوله سيمه ۴۰۰ مربع ميله وه.

داسې ښکاري، چې د جون پور تعليم د فريد خان په فکر او فلسفه لوی اغېز کړی وي. دی د زده کړې په اهميت خبر شو او ده د خپل نيکه ابراهيم، چې د پنجاب په نارنال کې ښخ و، مقبرې سره نږدې د ډېرو پېسو په لګښت يوه شانداره مدرسه جوړه کړه. په دې مدرسه ددې د جوړېدو کال ۹۲۷ ه.ق ليکل شوی دی، چې له ۱۵۲۰ م سره سمون خوري.

دوه يا درې کاله فريد د سهسرام په انتظام کې بريالی و. ده د ژبو نه علاوه د رياضي علم هم زده کړی

و او د زمکو د ماليو او د لګښت په اړه پوره پوره معلوماتو سره يې اداره وچلوله. خو په **۱۵۲۳** م کال کې حسن خان نابېره دی له پوځي ملازمت نه ليرې کوي او د سهسرام نه يې شړي. زياترو تاريخونو کې ليکل شوي دي، چې پلار يې دا فيصله د خپلې نازولې ښځې (د فريد د مېرې) په لمسون وکړه، ځکه چې هغه په حسن زور وره وه او اوس د هغې زامن هم ددې جوګه ول، چې پرګنه ورته وساتي.

خو د تواريخ دولت شېر شاهي تاريخ افغانيه (۱۵۴۸) ليکوال حسن علي خان، چې د فريد خان نږدې ملګرو نه و، د زوی او د پلار ترمنځ د اړيکو د خرابېدو سبب دده د مينې کيسه ګڼي. دی وايي. "په سهسرام کې دده د سيوري لاندې ډېر خلک راټول ول. په دوی کې د مارواړ يو کهشتري (د برهمني ټولنې د دوېمې طبقې غړی) چې سنګهه نوميده . د هغه يوه ښکلې نازکه لور وه، چې مخ يې لکه د سپوږمۍ او د فرشتو په څېر و. يو ځلې زه له فريد سره يوځای په اس روان وم، د خپلو کارونو نه وروسته د جې سنګهه د کور مخې نه تېرېدو د سختې ګرمۍ او د سور لمر له

(c) ketabton.com: The Digital Library

کبله ستړی او تږی و. مونږ دده (جې سنگهـ) له کوره اوبه وغوښتې. دی فرشته مخې اوبه راوړې او تنده مو پرې ماته کړه.

فريد دده د حسن تر اغېز لاندې راغی او زړه يې په قابو کې پاته نشو. ما ورته ډېر نصيحتونه وکړل، خو دی به هره ورځ ددې سپوږمۍ مخې کور ته ورتلو او تش د هغې په ديدن به خوشحاله و. کله چې جې سنگهـ ددې معاملې نه خبر شو، نو دې غېرتي راټهور (د راجپوت قام يوخېل) د خپل ملک نه د وتلو فيصله وکړه. فريد خان چې خبر شو، نو دده د وتلو نه وړاندې يې د هغه لور خپل کور ته بوتله او دی پې مخې سره يې واده وکړواو جې سنگهـ يې پخپل کور کې بند کړو. هغه په ظاهره د فريد اطاعت وکړو او ورته ويې ويل، چې دی دې خوشې کړی شي. کله چې جې سنگهـ خوشې شو، نو د يو داسې موقع په لټه کې شو، چې د فريد خان نه د خپل سپکاوي بدل واخلي. زه يو ځلې د فريد مخې ته ولاړ وم، چې جې سنگهـ هم رابکاره شو. لومړی يې دوستانه خبرې کولې، بيا يې نابيره يو خنجر راووېستو او د فريد په سر يې گوزار

وکړو. ما د هغه لاس ونيولو، خنجر مې ترې واخيستو او دی مې دوزخ ته ور واستاوه. فريد زما مننه وکړه او ويې ويل زه تا خپل يو مخلص ملگری گڼم. زه د زړه او روح نه ستا نوکر او غلام يم.

کله چې دا بوږنونکی خبر د جې سنگهـ لور ته ورسېده، نو هغه ډېره خپه شوه. تر نهو ورځو او نهو شپو يې د خپل پلار د قتل په ماتم نه څه خوړل او نه يې خوب کاوه. د فريد غمژن حالت قلم نشي بيانولی. د محبوبې غم د هغه د زړه په پرهرونو مالگه دوړوله.

يوه ورځ دې پاک لمنې مېرمنې اور بل کړو او ځان يې د اور لمبو ته واچاوه او د ځان په سېځلو يې خپل ځان د گناه نه پاک کړو. د فريد د صبر کاسه ډکه شوه او غوښتل يې چې دی هم ځان ووژني. دا غم يې غلی له ځان سره پاللو. يوه ورځ يوې گوښې ځای ته ولاړو او غوښتل يې چې په زهرو لړلي خنجرځان مړ کړي. زه حسن چې د فريد نه د بېلېدو زغم مې نه لاره، زما صبر هم تمام شو او توان مې هم نه لاره. زه هغه گوښې ځای ته ولاړم او ورته مې وويل: ای زما باچا خپل لاس ونيسه او بيا د فاني نړۍ په اړه مې ورته يو شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویلو. فرید راته وویل دا دوېم ځل دی، چې ته ما له مرګه ژغورې. د فرید خان په زړه کې لا دا غم تازه و، چې ددې پېښې خبر د هغه پلار حسن خان ته ورسېدو او دی یې سمدلاسه د پوځي خدماتو نه لرې کړو."

د حسن علي خان دا کیسه د ډاکټر حسېن خان دکتاب په ۵۵ او ۵۲ مخونو لیکلې ده.

فرید خان چې د پلار له خوا د سهسرام نه وشړل شو، نو دی کان پور ته ولاړ. هلته د سورکورنۍ یو بل تن اعظم همایون سرواني زمکې لرلې او فرید له ده سره پوځي خدمات سر ته رسول. څه موده وروسته د ابراهیم خان سرواني په پوځ کې د هغه له حریف رانا سانګا سره وجنګېده او بیا په اګرې کې د دولت خان لواڼي په پوځ کې شامل شو، چې د ابراهیم لودي یو با قدرته سردار او اوولس زره پوځ یې لاره. فرید خان د خپل ملازمت پر وخت دولت خان ته خواست وکړ، چې باچا ته دده سفارش وکړي چې خپلې پرګنې دې ورته بېرته ورکړی شي. دولت خان کله چې لودی باچا ته د فرید خبره وریاده کړه نو هغه وویل، هغه څوک چې د خپل پلار پر ضد درېږي، د باور وړ نه دی او نه ورته

په حکومت کې څه کار ورکولی شي. څو ورځې وروسته میا حسن په سهسرام کې د خپل اس نه راپرېوتو او مړ شو.

دده د دوېمې مېرمنې زامنو هلې ځلې پېل کړې، چې د پلار په ټول میراث خېټه واچوي. سلېمان د پلار پټکی پخپل سر کېښود، نو د فرید ورور نظام ورته یادونه وکړه، چې د حسن تر ټولو مشر زوی فرید خان دی. د قام نورو مشرانو په منځګړتوب د حسن میراث دده په زامنو ووېشل شو. د سهسرام او د ټانډه د دوو پرګنو لپاره دولت خان لواڼي د لودي باچا نه یو فرمان تر لاسه کړو، چې د هغې تر مخه فرید خان له پوځي خدمتونو سره سره ددې پرګنو نه به د کال مالیه حکومت ته ورکوي.

اوس فرید یو خپلواک زمکه وال و او چې بېرته سهسرام ته ورسېده، نو هلته یې د ختو یوه قلا جوړه کړه او ورونه یې راټول کړل، خو د سهسرام او د ټانډه پرګنې دده لپاره د ورونو له زړه حرص او کینه لرې نه کړل. سلیمان داسې ګڼله، چې له دوی سره زیاتی شوی و او هغه د ابراهیم لودهي یو امیر او د جون پور

(c) ketabton.com: The Digital Library

والي محمد خان سور داود شاه خېل ته د پلار د پرګنې نه د فريد د لرې کولو غږ وکړ او د دی لپاره يې څه پېسې هم ورته ومنلې.

د سکندر لودي په حکومت کې د بهار سويلي برخه له ډيلي سره يو ځای اداره کېده. هغه وخت دريا خان لوانی (نوحانی) په ډيلي کې د امير الامرا (مشر وزير) او په بهار کې د مسند عالي دنده په غاړه لرله او دی افغان واکمنو ته پت من و، خو د لودي حکومت په ډيوه کې اوس تېل په خلاصېدو وو.

د سکندر لودي د مړينې نه وروسته د هغه زوی، ابراهيم لودي خپل ټول مخالفين يا وژل او يا به يې زندان کې اچول او په هر چا به يې شک کاوه. د ابرهيم پر ضد تر ټولو لومړی افغان، چې د بغاوت نغاره يې وډنګوله هغه د بهار مسند عالي دريا خان لوانی و. دی او ده زوی بهار خان په جنوبي بهار کې پوځ لرلو او د لودي سلطنت تکړه منصبداران و. ورپسې د پنجاب والي او ځواکمن امير دولت خان لودي د باچا نه د ځان خلاصولو لپاره له نورو افغان اميرانو سره مشورې پېل کړې. تر دې چې هغه په کابل کې مغل باچا بابر ته

په هند د حملې بلنه ورکړه

دولت خان د مغلو د حملې لپاره لاره هواره کړه او هيله يې دا وه، چې ابراهيم لودي په مغلو وټکوي، نو دوی به يو بل افغان واکمن کړي او د هند حکومت به له پښتنو سره پاته شي.

محمد خان سور د هغه وخت د سياسي حالاتو نه خبر و او سليمان ته يې ډاډ ورکړو، چې که سلطان ابراهيم لودي د مغلو نه ميدان يوړو، نو سمدلاسه به د فريد خان نه دوه پرګنې واخيستل شي، خو که بابر ميدان وګټلو، نو بيا به فريد خان د توري په زور په ګونډو کړي. هغه د سليمان د ډاډ لپاره فريد ته هم پېغام وروا ستاوه، چې د مغلو پر ضد دې د ابراهيم مټې مضبوطې کړي او د پرګنو نه دې يو کلی خپل ورور سليمان ته ورکړي.

فريد ورته ځواب ورکړ، چې زما په اختيار کې کلي د سلطان ابراهيم لودي له خوا راکړل شوي دي. د جون پور والي ددې اختيار نه لري، چې دا زما د لاس نه بل چا ته د ورکولو امر وکړي. پاته شوه د جنګ خبره، نو په دې کې خپلوي نه کېږي. هر څوک چې توره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، سیکه به هم د هغه په نوم وي.

په دې ځو اب محمد خان فرید ته د سزا ورکولو هوډ وکړو او نږدې وه، چې لښکر یې ورپسې لیږلی وای، چې په **۱۵۲۲** م کې د پاني پت په میدان کې د هند سلطنت د پښتنو نه د مغلو لاس ته ورغلو.

بابر په اګرې کې د خپلې باچاهۍ اعلان وکړو، نو د ابراهیم لودي پاته شونې پوځي سرداران او امیران چې د مغلو د واکمنۍ پر وخت د ډیلي او اګرې نه ووتل، زیاتره یې د ګجرات د واکمن سلطان بهادر شاه ته پناه یوړه. په دوی کې عیسا خان مسند عالي (کاکبر سرواني) هیبت خان سرواني، اعظم همایون سرواني، میا ببن شاهو خېل، قطب خان موجي خېل، میا معروف فرمولي او اعظم همایون شاهو خېل مهم کسان و. بلې خوا ته د مغل باچا سره هم مهم افغانان پاتې ول، چې د ابراهیم لودی پر ضد یې بابر هند ته رابللی و. په دوی کې د دولت خان زوی د لاور خان لودي (خان خانان)، میا اسمعیل جلواني، سید شمس ابادي او مبارک فرمولي نومونه د یادونې وړ دي.

دلاور خان لودي په بنګال کې د مغل پوځ جنرال و.

وروسته چې کله یې له شېر خان نه ماتې وخوړه او ونیول شو، نو دده په امر ووژل شو.

د ابراهیم لودهي د حکومت په وروستیو کلونو کې د هند ختیځې سیمې د مرکز نه د لرې والي له لامله خپلو والیانو له خوا اداره کیدې او ځینو لکه د وړو باچاهانو چلن کاوه. د جنوبي بهار والي بهار خان لواني هم د یو خپلواکه والي په توګه خپلې چارې یواځې سمبالولې. د فرید خان پرګنې په بهار پورې تړلې وې، نو هغه هم هلته پاته شو.

د لودهیانو په دور کې بهار مرکز پټنه د ګنګا په غاړه اباد و. ددې پخوانی نوم "پټالي پترا" و. فرید د سهسرام چارې په ښه توګه سمبالي کړې وې او بهار خان دده له چلن خوشحاله و. په ځینو تاریخونو کې لیکل شوي دي، چې د زمري په وژلو فرید ته د شېرخان لقب هم ده ورکړی و. فرید د **۱۵۲۲** م نه وروستو د شېر خان په نوم شهرت وموند او له دې وروسته د تاریخ د پاڼو نه د فرید د وروښو نوم ورک شو.

شېر خان اوس مغل باچا بابر ته خپل پوځي خدمات وړاندې کړل او د بهار په سیمه کې یې پښې دومره ټینګې کړې، چې ټوله سیمه دده په اختیار کې شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بابر نامه کې يې ليکلي دي، چې د بهار ايالت پر ۱۵۲۹ کال شېر خان ته ورکړی شو. له مغل باچا بابر سره د شېر خان تعارف سلطان جنېد برلاس کړی و، چې د کړه مانک پور مغل والي و.

د تاريخ افغانيه ليکوال حسن علي خان چې په دې موقع موجود و، ليکي،" مونږ چې کله د جنت په شان پوځي مرکز ته ورسېدو، نو باچا ته مو خپل احترامات وړاندې کړل او د هغه په نوکرانو کې شامل کړی شو. بابر شېر خان ته ډېر درناوی وکړ او يو خلعت يې ورته ورکړو. سلطان جنېد برلاس د شېر خان په ستاينه لګيا شو او هغه ته يې وويل چې د باچا سلامت په خدمت کې واوسي، چې مرتبه يې لوړه شي. شېر خان د تېموري دربار له مراسمو سره سم له باچا سره د پټمن او سېدو لوړه وکړه. بابر د خپلې مهربانۍ د څرګندولو لپاره يوه مېلمستيا جوړه کړه، چې شېر خان هم ورته دعوت شوی و. د شېر خان کړه وړه داسې وو، چې بابر ورته د ستاينې نظر وکړو. کله چې ده ډوډۍ وخوړه او شرابو وربانـدې اغېزه وکړه، نو د محفل تشريفات ترېنه هېر شول، ما ته يې زما نوم په اخيستو وويل، که خدای کول، زه به د تيمور خاندان

له هنده وباسم او په ښه مېړانه به يو ځلې بيا په کلکو بنيادونو د افغانانو حکومت جوړوم. ناصر قلي او د هغه ورور دا خبرې واورېدې او سمدلاسه يې د بابر غوږونو ته ورسولې. باچا په دې خبره سخت په قهر شو، ناصر قلي او مهربان قلي ته يې امر وکړ، چې په شېر خان دې نظر وساتي، بلـه ورځ دې هغه ګرفتار کړی شي او د جنېد برلاس په وړاندې دې ترې ددې خبرې سپيناوی وشي.

دا زمونږ نېکمرغي وه چې ددې کيسې نه خبر شو او شېر خان مو د خطر نه خبر کړو. هم په هغه شپه مونږ دوه تېز رفتاره اسونه تر لاسه کړل او کور ته مو پټنې سپکې کړې."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

طبقات ناصري . منهاج سراج. ترتیب وتحشیه، عبدالحی حبیبي قندهاري. اردو ژباړه . غلام رسول مهر. بیا کتنه سید حسام الدین راشدي. اردو ساینس بورډ ، دریم چاپ ۲۰۰۴ م. ۵۹۲ مخ.

۲. شېر شاهي تاریخ. د عباس سرواني لیکنه، د ډاکټر دولت محمد ژباړه، د افغانستان او هند د ښو اړیکو سېمینار په ویاړ د کابل پښتو ټولنې چاپ. ۱۳۵۴ ه.ش(۱۹۷۵) . مهتمم عبد الریم وحید. ۱۳، ۱۲، ۱۱ مخونه

۳. شېر شاه سوري او دده زمانه. چالکارنجن قانونگوه. لکهنو ۱۹۲۴ ژباړه ،محمد بابر جاوېد لاهور.مشتاق بک کارنر.

۴. تزک بابری. رشید اختر ندوی ژباړه. ۱۹۹۹ م. سنگ میل چاپ لاهور. ۲۷۲ مخ

۵. شېر شاه سوري. ۱۵۴۰.نه ۱۵۴۵ پوری. ډاکټر حسېن خان. فېروز سنز لاهور. ۱۹۸۷ م

د شېر خان نه شېر شاه

د روپۍ توری په پښتو ژبه کې هره ورځ د کاروباریانو په خوله وي دا توری د شېر شاه له وخته د پېسو لپاره وکارول شو. د روپۍ په نوم لومړۍ سیکه د شېرشاه له نوم سره په بهار کې ضرب شوه، چې دی لا د هند پوره واک هم نه و ترلاسه کړی. تر هغې په هند کې د بهلولي په نوم سیکه رواج وه، چې د بهلول لودي پر وخت معرفي شوې وه او د بابر او همایون تر وخته دا سیکه په بازار کې چلېده.

مغل باچا بابر په ۱۵۴۰ م کې مړ شو، نو د هند په لر او بر کې پښتانه بیا فعاله شول. د سلطان سکندر زوی د بنگال په خاوره واکمن و. ده بهار ته پام نه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی او دومره توان یې نه لاره، چې هند یې له مغلو اخیستی وای، خو دده پلویانو لیدل، چې په سیمه کې د شېرخان اغېز مخ په زیاتېدو و. په دې وخت کې شېر خان دوه سیاسي ودونه وکړل. د بهار د والي سلطان محمد د کونډې دودو سره، چې د جلال خان لوانۍ مور وه. شېر خان دجلال پوځي اتالیق و. بل واده یې د چونار د واکمن تاج خان سارنگ خاني له کونډې سره وکړ، چې لاډو نومېده او په دې واده د چونار کلا دده لاس ته ورغله.

په ۱۵۲۸ م کې د سلطان سکندر زوی محمود لودي په بهار حمله وکړه او د خپل نوم د سیکې په ضربولو یې دا هم پخپل قلمرو کې شامل کړه. دده د نوم سیکه هم دلته د انگرېزانو پر وخت موندل شوې وه. شېر خان هم مجبوره شو، چې لنډ وخت لپاره د هغه واک ومني، خو هغه په دې وخت کې د بابر زوی همایون ته لیک واستاوه، چې که سلطان محمود له مغلو سره جنگ وکړو، نو دی به د لودي لښکرو نه بېل شي. د شېر خان پوځي ځواک چې زیات شو. نو دی په بنگال کې له سلطان محمود سره وجنگېده او د

بنگال سیمه یې ترې واخیسته. د گجرات او د مالوې افغانان لا پخوا د شېر خان پلویان ول. نو ده اوس د ډیلي ته سترگې سرې کړې، خو له همایون سره یې د سیاست نه کار واخیست. له هغه سره یې د سولې تړون وکړو او د تړون تر مخه شېر خان د مغلو له خوا د ټول بهار واکمن ومنل شو.

په دې وخت کې هغو افغانانو، چې شېر خان ته یې په ټیټه سترگه کتل، دده تر بېرغ لاندې راټول شول. ددې نه علاوه ده بې شمېره راجپوت (هندو)، مغل، ترک، ازبک او تاجک امیران د انتظامي کارونو لپاره وټاکل. په ۱۵۳۷ کې همایون دده پر ضد وخوځېد او د چنار او د روهتاس کلا گانې یې ترې ونیولې. بیا همایون بنگال ته وراندې شو او شپږ میاشتې هلته و، خو په واپسۍ کې د چوسه په مقام له شیر خان سره په جنگ کې له سختې ماتې سره مخ شو او د ډیلي پر تخت یو ځل بیا افغان باچا کښېناستو.

د مغلو د ماتې لامل دا و، چې همایون د بابر باچا مشر زوی او د سلطنت وارث یو نرم او درویش طبعیته کس و. مرزا کامران له ده شپږ کاله کشر او بابر پخپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند کې ورته د کابل او کندهار صوبې ورکړې وې، چې دی یې با اختیاره باچا و، خو کله چې بابر مړ شو، نو مرزا کامران د ورور په ضد لښکر وکړو او په پنجاب یې حمله وکړه. ده لاهور او حصار فېروزه ونیول. همایون د ورور دا حق ومنلو او هغه ته یې د پنجاب پراخه زمکه پرېښوده. د بابر درېیم زوی مرزا هندال هم د همایون په مخالفت ډیلي ته ورغلو. هغه وخت همایون په چوسه کې له شېر شاه سره په جنګ اخته و. بیا مرزا کامران ډیلي ته ورغلو، هندال یې لرې کړو او همایون ته یې وویل چې اوس به د شېر شاه پر ضد دده پلوي وکړي، خو هم په دې ورځوکې هغه ناروغه شو او شک یې پېدا کړو، چې ګوندې ده ته د همایون په وینا زهر ورکړی شوي دي. همایون ورته ډېر ډاډ ورکړ، خو هغه له وېرې بیا پنجاب ته وتښتېدو.

کامران د لاهور نه د خپل ورور له حریف شېر خان سره د روغې خبرې پېل کړې. هغه وخت همایون په قنوج کې د شېر خان نه ماته خوړلې وه او د ملتان پر لور روان و. شېر خان د کامران مقابلې لپاره لاهور ته

ولاړو او هغه یې کابل ته په تېښته مجبوره کړو. د بابر څلورم زوی مرزا عسکري نومېده، چې همایون ورته د سمبهل سیمه په واک کې ورکړې وه. ده چې ګجرات ونیولو، نو د ټول هند د باچا کېدو لپاره یې اګرې ته مخه کړه، خو په دې وخت کې ترې همایون وړاندې شو. عسکري د ورور نه بخښنه وغوښته او هغه یې وبخښلو.

په ۱۵۴۰ کې همایون په چوسه کې د شېر خان نه د جنګ په بابللو لومړی اګرې، بیا ډیلي او ورپسې د ملتان له لارې سندهـ ته ولاړو . دده د کورنۍ ښځې او ماشومان څه په اګره، نور ډیلي او یو څه په لاهور کې ول. د هغه مېرمنه بېګم باچا په چوسه کې د جنګ په مېدان کې یو خېمه کې پاتې شوه . شېرخان غوښتل چې دا د نور مغل کورنۍ سره کابل ته ورواستوي، چې مرزا کامران پکې واکمن و، خو ملکې شېر خان ته خواست وکړو، چې دا هم هلته (په هند کې) پاتې کېدل غواړي. هغه وېرېده چې کامران به ورسره ښه چلن نه کوي. شېر خان ورته وویل " په دې به زما نوم بد شي. ټوله دنیا خبره ده چې افغانان د عزت او احترام

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان دي، که ته دلته پاتې شوې، نو دا عزت او احترام به خاورې شي. ښه به دا وي، چې ته کابل ته ولاړه شې" د بېګم پادشاه په غوښتنه شېر خان سور هغې ته يو ليکلی فرمان ورکړ، چې پکې ليکلي وو ، " د کابل سيمه ستا په اختيار کې درکوو. زما له خوا به هيڅوک هلته نه ورځي (يعني په کابل به حمله نه کېږي) هغه وخت د کابل د سيمې سرحد د اباسين د لوېديځې غاړې نه پيل کېده.

شېر خان په ۱۵۴۰ م کال کې د شير شاه په نوم د هند واکمن شو ، چې دی د ۲۴ يا ۲۵ کالو و. دده د حکومت موده پينځه کاله وه او په دې لنډ وخت کې ده په هند کې دومره پياوړی سيستم جوړ کړو ، چې وروسته ترې مغلو هم کار اخيسته. دده په سلطنت کې د هند جنوبي برخې، لکه دکن او د پېښور نه وراخوا سيمې نه وې شاملې. همدغسې د کشمير او د هماليه غرنې رياستونه هم دده له واکه وتلي ول، خو دده حکومت له اټک نه تر بنګاله غزېدلی و ، چې په ۲۶ انتظامي برخو يې وېشلی و. هرې برخې ته به يې سرکار وايه. دا سرکارونه بيا په پرګنو ويشلي ول، د

هرې پرګنې سرکاري چارواکي ، امين ، شقدار ، خزانچي او محرر (ليکونکی) و. محرر به د دوو ژبو (فارسي او هندي) و. د بهار د واکمن په حېث به ده هر دوه کاله وروسته حکومتي چارواکي له يو ځای نه بل ته بدلول، چې د اداري فساد مخه ونيسي او له يوې بلې سيمې سره هم بلد شي.

په هند کې د انګرېزانو په وخت هم سرکاري ملازمان د دوو کالو لپاره په يو ځای ساتلی شول.

د شير شاه له خوا په لومړي ځل د هند زمکه کچ شوه او د ماليې اخيستل يې د کال د زمکې د حاصلاتو په سر وټاکلو. نتيجه يې دا وه که په يوه سيمه کې به ښه فصل نه و شوی، نو هغوی ته به يې ماليه معاف کړه. په تجارتي مال يې د ګمرک يا د محصول اخيستو کار پيل کړو ، چې سرکاري خزانه پرې جوړه شوه..د ډاک (پوستې) سيستم پخوا هم و ، خو اوس د سړک په سر ډاک خانې جوړې شوې. په دې توګه په هند کې دا لومړی حکومت و ، چې د عامو خلکو دښېګړې او دوی ته د سروسونو ورکولو لپاره يې کار وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شېر شاه تر ټولو مهم کار په ټول هند کې سړکونه جوړول و. ده غوښتل چې سهسرام له اګرې سره ونښلوي، نو د اګرې نه جودهپور او چتوړ ته، د اګرې نه برهان پور ګجرات او له ملتان نه یې تر لاهور پورې نوي سړکونه جوړ کړل. د سړکونو په دواړو غاړو یې د ونو د کرلو او د مسافرو لپاره سرایونه، چې د مسلمانانو او هندوانو لپاره بېل بېل ول، جوړ کړل. دده تر ټولو مهم سړک جرنېلي سړک دی، چې په انګرېزي کې ورته "ګرېنډ ټرنک روډ" یعنې جي ټي روډ وایي. دا د هند د لویې وچې تر ټولو لومړۍ غټ او پوخ سړک و، چې د بنګال د سنار ګاون (اوسني بنګله دېش په نراین ګنج کې) نه ترپېښوره غزېدلی و. وروسته بیا مغلو دا سړک له پېښور نه تر کابله وروغځاوه.

دوه زره پینځه سوه کلومیټر اوږد د شېر شاه جرنېلي سړک د هند دا مهم ښارونه پخپلو کې نښلول: کلکته، بنارس، اله اباد، کان پور، ډیلي، امرتسر. لاهور او پېښور. ددې لویې لارې بنسټ شېر شاه سوري په ۱۵۳۳ م کال په بنګال کې کېښود. د شېر

شاه نه وړاندې د هندو شاهي (وړو کوشانیانو) په دوره کې د پټالي پوترا (اوسنې پټنه) او د ټېکسلا تر منځ لویه لاره وه. په دې سړک هره فاصله کې کاوس مینارونه (یو کاوس څلور میله وي) جوړ شوي ول، چې د پوسټ خانې کار یې هم ورکاوه او ځینې یې تر اوسه پاته دي.

د شېر شاه په بریالیتوب کې دده د پوځ د تکړه جنرالانو او امیرانو لاس و، چې پخپل استعداد به یې ورته کارونه سپارل. په دې توګه هغه د خپلوۍ او سفارش له لارې په منصبونو د نالایقو خلکو د ټاکلو مخه ونیوله، په تېره بیا په پوځ کې یې داسې کسان نه پرېښودل. ده خپلو پوځیانو ته د میاشتني معاش د ورکولو نظام هم معرفي کړو او جنرالانو ته به یې لوړه تنخا ورکوله. همدا وه، چې د پوځ افسران ورته په هر حال کې پتمن پاتې شول. دده تر ټولو بااعتباره امیر خواص خان د بنو د مروتو د قبیلې نه و، خپل نوم یې صاحب خان و او د خپل مشر ورور خواص خان نوم ورته ورکړی شوی و، چې په بنګال کې د یو جنګ پر وخت په اوبو کې د ډوبېدو له لامله مړ شوی و. دی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شېر شاه تر ټولو مهم پوځي جنرال او صلاح کار و او دده د نایب په توګه یې کارکاوه. د جنګ په مېدان کې به ورته مخالفینو توره بلا ویله، چې ښایي یا خو دده رنګ تور و او یا به یې توري جامې اغوستلې. د شېر شاه کشر زوی جلال خان چې سخت قهرژن و، هغه هم له ده وېرېده. دی ډېر دیندار او عبادت کوونکی کس و او د شېر شاه کورنۍ ته سخت پتمن و.

یو بل امیر هیبت خان نیازي له مغلو سره په جنګ کې د شېر شاه صلاح کار وا و د پنجاب والي یې ټاکلی و. جلال خان د پوځ یو کوماندان او د شېر شاه له زوی جلال خان سره یې د مغلو پرضدد چونار د کلا دفاع کوله. کله چې همایون په خوشاب کې د ایران په لوري په تېښته و، نو د جلال خان پوځ ورپسې و. قطب خان نایب د هغو جنرالانو نه و، چې له مغل باچا همایون سره یې د جنګ پر وخت د پوځ مشري په لاس کې وه. سېف خان ازاخېل سرواني له مغلو سره د جنګ پر وخت ټپي شوی او همایون ته ورل شوی و. هغه دده په مېړانه ورته بخښنه وکړه او خوشې یې کړو.

د شجاعت خان اصل نوم شیخ اسمعیل و او د سور

کورنۍ غړی و. د بنګال په جنګ کې په مېړانه ښودلو ورته شېر شاه د شجاعت خان خطاب ورکړی و. ده له اګرې سره نږدې د ګوالیار کلا د مغلو نه نیولې وه. بر مزید کور هم د سور کورنۍ غړی و. له مغلو سره د جنګ پر مهال دی له خواص خان سره د هغو ډلو مشر و، چې د همایون پسې و. سرمست خان سربنی د شېر شاه دیني ورور و او دده پلار د حسن خان په پوځ کې شامل و. د قنوج په جنګ کې دی د پوځ سپه سالار و. حاجي خان بېټني د بنګال فاتح او د شېر شاه مهم جنرال و. حاجي خان ترین د پنجاب د واکمنو په ډله کې شامل و. جلال خان جالو (جلو) د قنوج د جنګ پوځي کوماندان و. میا خواجه اسمعیل جلواني په غازي پور کې و او د شېر شاه له خوا ورته لیک استول شوی و، چې دی دې د بنګال نه پر مغلو حمله وکړي. هغه د بلې غاړې نه په مغلو برید وکړ، خو دا لیک د مغلو قوماندان محمد زمان لاس ته ورغلو. هغه اسمعیل جلواني سمدلاسه وواژه. دده زوی راې حسېن خان جلواني د قنوج په جنګ کې د چپ لاس د پوځي ډلو کوماندان او د پنجاب واکمن و. عیسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان نیازي د پنجاب یو سردار او د ناګور والي و.
حمید خان کاکړ د چوسه په جنگ کې د پوځ سپه سالار او د ملوټ د سیمې والي و. سید شمس ابادي هغه افغان و، چې د قنوج په جنگ کې یې همایون ته د ماتې ورکولو او دده د تېښتې پر وخت د نورو افغانانو په مرسته د همایون ژوند ژغورلی و.

د پوځ په پرتله د ملکي انتظام لپاره شېر شاه د هرې سیمې ځایي خلکو ته کار سپارلو. دده د مالیې او د گمرک زیاته برخه د هندوانو په لاس کې وه، چې د پیسو په حساب او د دوسیو په ساتنه کې تکړه ول. د خپل سلطنت د پوځي ځواک د ساتلو لپاره شېر شاه لویو کلا گانو په اهمیت خبر و او په بهار کې د روهتاس، چونار او د شېر گړه کلا گانې دده لاس کې وې.

د هند د انتظام او د کلا گانو له جوړولو سره سره به شیر شاه زیات وخت له هغو راجپوت ریاستونو سره جنگونه هم کول، چې یا خو یې ورته شر جوړولو او یا یې د مالیې په نه ورکولو دده نه سرغړونه کوله. په مرکزي هند کې داسې یوه سیمه چې راې سېن نومېږي

او اوس په مدهیه پردېس کې دې. د غونډۍ د پاڅه جوړه کلا د بهیا پورن مل په لاس کې وه او شیر شاه ته داسې خبر رارسېدلی و، چې هغه ځینې مسلمانې ښځې هلته بند ساتلې وې. شېر شاه دا کلا محاصره کړه او د خبرو له لارې یې پورن مل اړ کړ، چې بهر راوځي. پورن مل په دې اعتبار بهر راووتلو، چې پښتانه خپل لوز نه ماتوي خو د شیر شاه پوځ دی هم هلته ووژلو او ددې کلا نوم اسلام اباد شو، خو اوس د غونډۍ د پاڅه دا ځای د لویې لارې په سر تلونکیو ته یو ه کنډواله ښکاري او راې سېن د یو ځو کلو پښتانه په تاریخ خبر هم نه دي.

د شیر شاه په تاریخ کې دا د هغه د بد نوم لپاره یوه بېلگه شوه.

د کالنجر کلا د هندوستان په مرکزي سیمې بندېل کهنډ کې د اله اباد نه سل میله لرې لوېدیځ کې د یوې غونډۍ د پاڅه په اوونیم کلو میټر اوږده ساحه کې جوړه ده. د اریایي عقایدو پر بنسټ د کالنجر کلا نیول د انسان له وسه بهر و. دا د زمکې نه ۱۲۰۰ فټه لوړه ده او دیوالونه یې ۸ میټره پلن دي. محمود غزنوي هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۰۲۳ م کې ددې کلا د نيولو هڅه کړې وه، خو تر يوې لنډې محاصرې وروسته يې پرېښوده. هغه وخت ددې شاو خوا ګڼ ځنګلونه ول، چې د پوځ لپاره د توپونو او نورو اکمالاتو وړل ډېر خطرناک و. د کالنجر راجه د شېر شاه تابع نه و او دهغه يو حريف بير بهان ته يې هم پناه ورکړې وه، چې د بهاټيه راجه و.

کالنجر د بنديله خلکو ټاټوبی دی او دوی به خپله سيمه په ډېره ميړانه ساتله. دوی د مغلو نه زيات د افغانانو نه کرکه کوله، ځکه يو خوسکندر لودهي ددوی ملک وران کړی و، دويمه دا چې شېرشاه د راې سېن له راجه پورن مل سره ډېره بده وضع کړې وه او د کالنجر راجه د پورن مل غوندې ځان شېر شاه ته نه سپارلو، چې پايله يې هسې هم دده مړينه و، نو ځکه هغه په جنګ کې خپل مرګ ته غاړه ايښې وه. دريمه دا چې اوس راجپوت له بارودو سره بلد ول او هغه وېره يې ترې نه لرله، چې پخوا يې وه او تر ټولو لويه خبره دا چې د نورو سيمو راجپوت هم دلته را ټول ول او د بنديله عامو خلکو هم چريکي جنګ کاوه او افغان پوځ ته به يې په چالاکۍ زيان رسولو.

شېر شاه دا کلا اووه مياشتې محاصره کړې وه. د کلا دېوالونه لوړ ول او د دې لپاره چې د بارودو ګولۍ دننه وغورځول شي، د لرګي ارابې جوړې کړې شوې، چې پوځيان به وربانديې ختل او بارودي ګوله (بم) به يې دننه وروېشتو. دا بمونه د کلا له دېوال سره نږدې زېرمه شوي ول، د کلا دننه د فعاليت د ليدو لپاره شېر شاه پخپله په يوې لوړې ارابې ودرېدو، چې ددې بمونو د تاوان جاج واخلي. په دې وخت يوه ګوله دننه په کلا کې د پريوتو پرځای له لوی دېوال سره وجنګېده اوبېرته د بارودو په زېرمه راولوېده. شير شاه د دې زېرمې سره نږدې و او دده ارابې هم اور واخيستواو د بارودو ګولۍ هرې خوا ته والوتې. د شېرشاه وجود وسوځېده او دی سمدلاسه خپلې کېږدۍ ته يوړل شو. په دې وخت کې هغه خپل جنرال ته د جنګ د جاري ساتلو ويل او په پوځ کې څوک د باچا د حال نه خبر نه شول. شاهي طبيب دده د علاج هڅې وکړې او درې ورځې وروسته د کالنجر کلا ونيول شوه، نو شيرشاه ته خبر ورکړی شو.

په **۱۵۴۵** م کې د مۍ په **۲۲** نېټه شير شاه په

کالنجر کې په ټپي حالت کې خپلې خېمې کې پروت و. هم هغه وخت دده د پوځ افسرانو دده د دوو زامنو په اړه خبرې وکړې، چې کوم یو به د حکومت وړ وي؟. د باچا د مړینې خبر هم پټ وساتل شو. د شېرشاه سوري لس زامن ول، چې عادل خان، جلال خان او رشید خان د یوې مور نه ول او قطب خان، سلیم خان، کمال خان، رکن خان، نصرت خان، نور خان او قایم خان د نورو مېندو نه ول. د شېر شاه دا پلان و، چې تر خپلې مړینې وروسته خپل سلطنت په دووزامنو ووېشي. دوی دواړه په جنګ کې تکړه، خو د سیاست په میدان کې بې کاره ول.

عادل خان با اخلاقه خو سست او د فېصلې کولو توان یې نه لاره. جلال خان لکه د تونډې سیلۍ ښه پوځي، خودسر او کینه لرونکی و. مخالفت یا په اعتراض به سخت په قهر شو او خلک به ترې ویرېدل. د جنګي مهارت له کبله د پوځ په ځوانانو ګران و. د شېرشاه پخوانیو باتجربه امیرانو به ورباندې شک کاوه. د شېرشاه یوه کمزوري دا وه، چې نه یې څوک وزیران ول او نه یې د شورا مجلس، د پښتنو د جرګو

روایت یې له سره ختم کړی و. د هغه امیران یوازې جنګیالي سرداران ول، چې د هغوي کار جنګ کول او زمکې ساتل وو. هغه خپلو امیرانو ته لوړې تنخواه ګانې ورکولې، چې د خپل قام او ټبر مرستې ته اړین پاته نشي. په دې توګه شېر شاه لومړی باچا و، چې په هند کې یې د فساد او د ماما خېلۍ مخه ونیوله.

اخر په کالنجر کې په دې وړاندیز زیات امیران په یوه خوله شول، چې دواړو ورونو ته دې د پلار د مړینې خبر واستول شي. هر څوک چې کالنجر ته اول راورسېده، هغه به باچا وي. مشر عادل خان هغه وخت په رنتهمبور په کلا کې و، چې ددې ځای نه یو نیم سل میله لرې و. د ده زوی محمود خان د نیکه په کېمپ کې و، دی یې راوبللو، لیک یې ورته ورکړ، چې سمدلاسه پلار ته ورشي او هغه خبر کړي. دویم لیک یې جلال خان ته رېوا نومې پوځي چاونۍ ته ور ولېږلو، چې د کالنجر نه پنځوس میله نبغ په لاره پروت و.

جلال خان ته چې د پلار د مړینې خبر راورسېدو، نو دی د جنګ په مېدان کې و. ده خپل احساسات څرګند

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه کړل او د یو منظم پوځي افسر په څېر یې د راجپوت ځواک پر وړاندې خپلې حملې جاري وساتلې. هغه ته دا کمزوري ښکاره شوه، چې د دښمن په مقابل کې دې جنګ بند کړي. هغه وخت ممکن د جنګ بندول ورته نور تاوان اړولی وای. څلور ورځې په جنګ اخته و، ترڅو چې مېدان یې وګټلو، نو بیا کالنجر ته روان شو.

عادل خان سره څلور ورځې وې، چې که غوښتلي یې وای نو کالنجر ته رسیدای شو. او که نه په اګرې کې، چې د رنتهمبور ته نږدې و، خپل حکومت اعلان کړی وای، خو دی هم هلته پاته شو. جلال خان چې په پینځمه ورځ راورسېدو، نو مشر وروریې نه و او دی په هاغه ورځ د شیر شاه د ځایناستي په توګه د هند باچا اعلان شو. بنایي د اور لمبو د شېرشاه سږو او زړه ته تاوان رسولی و او دی د خپلو ټپونو له لاسه په خپله خېمه کې د سوځېدو په درېمه یا څلورمه ورځ مړ شوی وي. دده مړی یې هم هلته د کالنجر کلا ته نږدې په خاورو کې امانت کړو او وروسته یې سهسرام ته یې یوړو او په هغه مقبره کې یې خښ کړ،

چې پخپل ژوند کې یې جوړه کړې وه.

په راتلونکو څو میاشتو کې عادل خان په مېوات کې د خپل حق لپاره د جنګ اعلان وکړو، خو جلال نه یې ماتې وخوړه او بهار ته ولاړو. ددې نه وروسته د تاریخ پاڼې سپینې دي، چې عادل څنګه او د چا له خوا ووژل شو او که نه پخپل مرګ مړ شو. د ده داولادونو او مېرمنو په اړه هم څرګنده نه ده چې څه شول. د سهسرام په هدیرو کې د دوی قبرونه تراوسه شناخت نه لري.

اسلام شاه د پلار په حکومتي او پوځي تګلاره روان و، خو په هر چا به یې شک کاوه او کله چې خواص خان په څېر دیندار او سوري کورنۍ ته پتمن جنرال یې ووژلو، نو د شیر شاه امیران ترې بېل شول. دی پخپله د عقیدې ټینګ مسلمان و، خو مذهب یې د سیاست نه بېل کړو. دده انصاف په دوو اصولو ولاړ و: یو دا چې هره فېصله دې په وخت او عدالت دې له ټولو سره یو شان وي. دی د خپل پلار په شان خواریکښ او د حکومت په معامله کې سخت ګیر و. دده په هر سرکار (ولسوالۍ) کې څلور زره سپاره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

عامو خلکو د ساتنې لپاره تېار ولاړ ول. د شېر شاه له خوا ملکي انتظام ده نور هم ښه کړو او له کومو خلکو سره چې مالي مرستې کېدې، هغه یې په ځای ساتلي وو.

خو د شیر شاه د تکړه والیانو په لړې کولو ده اګره خپل زوی ابراهیم سور او لاهور خپل د خورمېړه احمد خان سورته ورکړل، چې نه په حکومت او نه په اداره پوهېدل. په دې وخت کې د شېر شاه یو وراره سکندر سور هم په اګرې کې د ابراهیم په مقابله کې راووتلو او پخپل نوم یې سیکه هم ضرب کړه. د بابر زوی همایون، چې د ایران له باچا سره یې پناه وړې وه، د هند د حالاتو نه خبر شو، نو د پلار د سلطنت د تر لاسه کولو لپاره بیا د کندهار د لارې هند ته روان شو. ده د جلال خان په ژوند کې د لوېدیځ پنجاب سوري امیرانو ته د پېسو په ورکولو دوی له ځان سره یو کړي ول. اسلام شاه د یوه ناسور دلاسه په ۳۰ اکتوبر **۱۵۵۳** م کې د اته کاله حکومت نه وروسته مړ شو او په سهسرام کې خښ شو.

اسلام شاه د هند راجپوت او نور نامسلمه دومره

نازول، چې افغانان به ترې ګیله من ول. دده یو لوی جنګي مشاور د دربیمې طبقې هندو هېم چندرا (هیمو) و. عادل شاه بیا تر دې حده هېم چندرا ته اختیارات ورکړل، چې دده لپاره مغلو سره جنګېده. مغلو به هیمو ته په سپکه کتل، چې افغانانو ته ډېر پتمن و.

ماخذونه

١. شېر شاهي تاريخ. د عباس سرواني ليکنه، د ډاکټر دولت محمد ژباړه، د افغانستان او هند د ښو اړيکو سيمينار په وياړ د کابل پښتو ټولنې چاپ. ١٣٥٤ هـ.ش (١٩٧٥). مهتمم عبد الرحيم وحيد. ١٢٢، ٢٥٧ مخونه

٢. د ډيلي د پښتنو باچاهانو تاريخي جدول. ايډورډ ټهامس ١٨٧١ م. د ٣٩٨ نه ٤١٠ مخونه.

مقبرې او کلا گانې

په دې کې شک نشته، چې د شېر شاه ټاټوبې سهسرام و، ده د خپل ماشومتوب او د ځوانۍ ښه وختونه دلته تېر کړي ول. دا ښاريه د پټنې نه نږدې دوه سوه کلوميټره لرې ده، خو د بهار په لر او بر کې د شېرشاه د نوم ځايونه ښيي، چې دا د هغه خپل وطن و. د پټنې د لوی پوليس سټېشن مشر ته مې چې کله د شېر شاه نوم واخيستو، نو راته يې وويل " شېر شاه د بهار سپوت و، هغه ددې ځای اوسيدونکی و او موږ يې چرې پردی نه گڼو" د شاه آباد، شېر گهاټي، شېر پور او شېر گړهـ دا څو نومونه دي، چې اوس هم د هغه د دور انگازې لري. په دی کې مې ځينې ځايونه پخپلو سترگو وليدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیر شاه مقبره د اوبو په منځ کې ده ، دا په یو دُکانچه چې له زمکې څخه دېرش فټه لوړه ده او څلور گوټیز شکل لري، جوړه ده او چارچاپېره یې یو زر مربع فټ تالاب جوړ دی، چې ۳۸ فټه ژور دی. د اوبو د تالاب نه دا مقبره ۱۵۰ فټه لوړه ده. د مقبرې څلورو گوټونو ته گومبدې جوړې دي او د لویې دروازې لاندې ته خانه ده. دننه یو لوی هال دی، چې چارچاپېره یې محرابونه د اویوه برنډه ترې تاوه ده. د هرې خوا نه چت په څلورو محرابونو ولاړ دی اود هر یو محراب په منځ کې د اوسپنو کړۍ دي، چې یو وخت به پکې څراغونه ځوړند ول . د قبلې خوا ته درې محرابونه دي او د دېوال په تیږو قرآني آیتونه لیکل شوي دي. دا هال هشت پهلو دی او شپاړس کړکۍ لري، چې په دې توگه یې دا هال په ۳۲ برخو وېشلی دی .

د شېرشاه د قبر د پاڅه لویه گومبده ۲۳ فټه لوړه ده، چې د اوسپنې د لوی زنځیر برخه پکې پاتې ده. دده قبر فرش نه لږ لوړ جوړ دی او د ښنو لوري ته یې اته نور قبرونه دي، خو په یو هم نوم نه دی لیکل

شوی. د مقبرې د دېوالونو تېږې بې ترتیبه ایښودل شوي دي او وروسته وربانډې په دېوالونو پلستر کې رنگ لگېدلی دی، چې لږ لږ اوس هم ښکاري.

دلته یو وخت نیلا او سپین کاشي خښتې هم کارول شوې وې، چې اوس یې هم یو نیم ژېړ بخنه ټوټه پاتې ده. د نقاشۍ خال خال نښې هم دي، چې نیلا رنگ پکې واضح دی. د بهر نه دا مقبره درې پوړیزه ښکاري، چې ځینې برخې یې نمایشي دي. په دویم او درېیم پوړ کې وړې چترۍ او گومبدې په تیږو جوړې دي. مقبرې ته د ورتلو لپاره ددې په شمال کې درې سوه فوټه اوږده یوه لاره جوړه ده.

د ۱۲۳۲ م کال په سپتمبر کې یو انگرېز پیټر مندي ددې روضې یو انځور جوړ کړی و، چې ددې د تالاب په غاړه ونې لگېدلې وې او ټول ځای پاک صفا ښکاریدو. ښایي د مغلو پر وخت هم دا سیمه په ښه حال کې وه. د نولسمې پېړۍ په سر کې چې انگرېزانو دا سیمه ونیوله، نو دلته یې د تاریخي ودانیو سروې وکړه او هر څه یې د کاغذ پر مخ ولیکل. د ۱۸۱۲ او ۱۸۱۳ په دوو کلونو کې انگرېز سروې

کوونکي فرانسس بوکانن، چې د سهسرام کوم انځور راښيي، هغه ورباندې پخپله هم د شرم احساس ښکاره کوي. دی ليکي، " د مقبرې د تالاب د کنستلو نه وروسته ددې په خاوره شاوخوا يو کچه دېوال جوړ و، چې اوس وران دی. دلته ونې نه ليدل کيدې، د قبر ته ورتلونکې لاره په اوبو کې پټه او هغه وړه کوټه، چې ددې په سر کې جوړه وه، ړنګه ده. د روضې شاوخوا هر ډول قبرونه او ګومبدې ښکاري، ددې په لوېديځه غاړه عيدګاه جوړه وه. د مزار دروازه په يوې تېرې بنده کړې شوې ده، دې ته ورتلونکی پل مات شوی و اودا ښه خبره ده، چې څوک ورته نږدې نشو ورتلی، که نه له دې ځايه به دېر شيان وړل شوي وای".

بوکانن په سهسرام کې يو فقير ليده، چې ځان يې د شېر شاه د کورنۍ غړی باله، خو هيچرې د هغه قبر ته نه و ورغلی. انګرېز افسر په يوې کشتۍ کې د تالاب نه د مقبرې ودانۍ ته ورغلو او ليکي: " په تالاب کې د انسان او د ځناورو فضله مواد ښکارېدل، ډېرو هندوانو دلته ځانونه مينځل او ان ددې اوبه يې څښلې. د اينځر د ونو جرړو د مقبرې دېوالونه او ددې

چا چاپېره وړو ودانيو ته ښه زيان رسولی دی، ددې يوه ګومبده پريوتې ده. د شېرشاه ددې مقبرې د ساتنې لپاره د وقف زمکې وې."

ښايي د انګرېزانو پر وخت دا ځای پاک کړی شو او کله چې نامتو لرغون پوه جارج کننګهم څو کاله وروسته سهسرام ته ورغلو، نود شېرشاه د مقبرې په اړه ليکي: " په هند کې مې د تاج محل نه وروسته دومره ښکلې مقبره نه وه ليدلې"

د شېر شاه د مقبرې نه نيم ميل اخوا شمال کې دده د زوی اسلام شاه (جلال خان) مقبره ده، چې نيمګړې پاتې ده. دده د مقبرې ګومبده لسو نه پينځلس فټه لوړه جوړه او نقشه يې هم هاغسې ده لکه چې د شېر شاه د مقبرې وه. په دې ګومبده کې له اسلام شاه سره دده اخښی عادل شاه سورهم ښخ دی او د ماشومانو پينځه قبرونه هم دي. اسلام شاه په **۱۵۵۳** کې په ګواليار کې مړ شو، نو زوی فېروز خان ماشوم و. ده خپل اخښی (د ښځې ورور) مبارز خان د خپل زوی سرپرست جوړ کړی و، خو د هغه په جنازه کې دده دواړه ماشومان ورک شول. مبارز خپل خوريونه ووژل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او پخپله يې د سلطان عادل شاه په نوم په ګواليار کې خپله باچاهي اعلان کړه. دا د مبارز خان لويه تېروتنه وه، ځکه که ده د شېر شاه سور د لمسي د سرپرست په توګه باچاهي کړې وای، نو ډېر پښتانه به د سورکورنۍ د نومونو په وياړ ورسره يو شوي وای، خود حکومت حرص د عقل دښمن وي. ښايي دا ماشومان د وژنې نه وروسته د اسلام شاه وفادارو ملازمانو دلته ښخ کړي وي.

د شېر شاه د مقبرې په جنوب کې دې مقبرې ته ورته يوه بله مقبره هم ده، خو دا هم نيمګړې پاتې ده او د قبر د پاڅه څپر هم نشته. ځايي خلک وايي، چې دا د شېر شاه د پير روضه ده، خو ثابته نه ده. د سهسرام د ښار په منځ کې د شېر شاه د پلار حسن خان سور مقبره هم ده، چې چار چاپېره ترې لوی دېوال تاو دی. دا يو مستطيله ودانۍ ده، چې په ختيځ، شمال او جنوب لوري دروازې لري او هر يو ګوټ ته يې يوه ګومبده وه. لوېديځ لوري ته يې يو جومات دی، چېچوړښت کې د شېر شاه د مقبرې په شان دی، خو وړوکی او دوه دروازې لري.

د دې ودانۍ په کتلو انګرېز سروې کوونکي بوکانن ، ډېر د شرم او د کرکې احساس کوي. وايي: " تحصيلدار يا ماليه اخيستونکی، چې مسلمان دی له جومات سره جوخت خپل کور جوړ کړی دی او ښه پاک يې ساتلی، يو کس ورله هره ورځ صفاي کوي او دی ورله معاش هم ورکوي، خو مقبره او جومات يې بې غوره ساتلي دي، چې د اينځر د ونو په جرړو ورو ورو په رنګېدو دي. کله چې انګرېزانو دا سيمه ونيوله، نو هغوی دلته يې خپل ګودام جوړکړواو د مقبرې په کوټه کې يې خپله اسلحه وساتله. اوس دلته لوښي لرګي ايښي دي او دا ټول د کوليانو (بار وړونکيو) ، مزدورانو او د عامو خلکو د تګ راتګ ځای شو. يواځې د قبر دروازې يې په خاورو بندې کړې دي، نه د اينځر ونې وېستل شوي او نه د دې صفايي کېږي".

په نولسمې پېړۍ کې د سهسرام زياتره کورونه د خښتو جوړ و اوکاشي خښتې به هم پکې کارېدلې، کوڅې يې تنګې او کږې وږې وې، خو بوکانن ته د بهار په پرتله ښه حالت کې ښکاريده. هغه وخت دلته د هندوانو په پرتله مسلمانانو په زيات شمېر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېدل او د دوی هديرې پکې هر ځای ښکاريدې.

بوکانن د شېر شاه د کور يادونه کوي او وايي: "د شېر خان کور د ښار په شمال کې جوړ و، چې اوس پکې د خښتو ډېرې ښکاري. د دې يوې غاړې ته هندو مندر جوړ کړی شوی دی، خو ددې کنډوالو او د خښتو شمېره دومره کمه ده، چې گومان نه کېږي چې شېر خان به دلته اوسېده.

يو پير زاده چې شاه صاحب (سجاده نشين) نومېږي، د خپل باغ دروازه راته پرانسته چې هر ډول مېوې او گلانو ونې او بوټي پکې ول. د سهسرام کلا اوس هم شته، چې ده (شېر شاه) به پکې ژوند کړی وي. د سهسرام نږدې غرونه تري درې ميله لرې دي او يوه تنگه لاره پکې جوړه ده. څېرمه ورته د کدرا سيند بهېږي. د شاه صاحب د کورنۍ يو تن (مشر) ددې سيند د پاڅه پل جوړ کړی و.

د سهسرام کلا د هگۍ په بڼه جوړه ده او دواړو غاړو ته يې لوی فصيل په سر گول برجونه دي. په دې کلا کې درې پوړيزه ماڼۍ رنگ محل نومېده، چې تشي کنډوالي يې پاتې دي او عام خلک ورته "قلعه"

وايي. د کلا زياته برخه اوس د پوليسو تانې او نورو ودانيو اخيستې ده. د ښار نه يو ميل لرې په جنوب کې د علاول خان مقبره ده، چې ددې ټولو مقبرو جوړونکی د شېر شاه مهندس و. دا مقبره ساده او ښکلې ده، خو ددې حالت هم ښه نه دی او يو وخت دې مقبرې ته نږدې يوه فاحشه خانه هم وه."

علاول خان سور د جون پور د يو سردار محمد خان سور زوی و. په هند کې د هغه د لاس جوړې شوې ځينې ودانۍ د شېرشاه او پخپله د علاول خان د لوړ فکر ښکارندوی دي. پخپله شېر شاه د هند د مهمو ودانيو مشاهده وکړه، چې د هندوانو معبدونه او د مسلمانو باچاهانو له خوا جوړ شوي جوماتونه او کلا گانې پکې وې. ده د لوديانو جوړښت هم وليدو او په سهسرام کې يې د خپلې مقبرې نقشه پخپله جوړه کړه، چې د هندوانو د معبد په څير د اوبو په منځ کې ده.

د سهسرام په ختيځ کې د غرونو د پاڅه د شېرگړه کلا ده. د کلا تېره هم سور بخنه ده. د سهسرام په لوېديځ کې کاو سيند بهېږي، چې په جنوب کې له يو بل وړوکی سيند کودرا سره يو ځای کېږي. د دې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاړه شېر شاه یو مضبوط دېوال جوړ کړی و، چې د یو پله نه په غرونو کې شېر ګړه ته د ورتلو خفیه لاره وه. په برسات کې دا سیند ډېر سېلابي وي، خو په ژمي کې یې اوبه کمې وي. که څه هم په شیر ګړهـ کې وړوکی بازار او کورونه ول، خو دا د شېر شاه مرکز نه و او ښایي د خپلې کورنۍ لپاره یې یو خوندي ځای ګڼلو، چې په بېړني حالت کې دده خزانه او نور اکمالات پکې ساتل کېده.

شېر ګړهـ د غرونو په ډډه کې پټ ځای دی او د لرې نه د غرونو یوه برخه ښکاري.

همایون چې د ډیلي پر تخت بیا کښېناستو، نو د اسلام شاه د اخښي عادل شاه سوري د کورنۍ د ټولو غړیو د ووژلو امر یې ورکړ. هغه وخت وېرېدلو ښځو په شېرګړهـ کې پناه واخیسته، خو اخره کې ورباندې ټول رسد بند کړی شو. کله چې دوی تسلیم شول، نو ټول یې د قلا د فصیل نه لاندې وغورځول.

په بهار کې د روهتاس تاریخي کلا د شېرګړهـ نه ۷۰۰ فټه لوړه ده، چې د سون وادۍ ترې ښکاري. شېر شاه په ۱۵۳۷ م کې دا کلا د راجپوت نه ونیوله.

د روهتاس سیمه د لوړ غره د پاڅه په ۲۸ مربع میله زمکه کې خپره وه او دېرش کلي پکې اباد ول. کلا ته ورختونکي هره یوه پوړۍ ۱۲ نه تر اتلس انچه لوړه ده او اس ورباندې په ګرانه ختلی شو. دې کلا ته به تکړه ځوانان ختلی شول. ددې قلا ساتونکي د شروع نه د راجپوت قام خلک ولاو د چندرابن کورنۍ سره وه. دلته د اوبو درې تالابونه د دوی د راجه ګانو (بن راجه، ګور راجه او چندرابن وغېره) په نومونو دي.. شېر شاه دلته د پخوانۍ کلا په منځ کې نوې کلا جوړه کړه، چې د ختیځ نه لوېدیځ ته ددې ساحه یو میل او شمال نه جنوب ته نیم میل وه.

په ۱۵۴۲ م کال د مې د میاشتې په پنځویشتمه نېټه شېر شاه د جهلم نه لس میله سوېل لوري ته د روهتاس په نوم د یوې بلې کلا د بنسټ ډبره کېښوده.

د لویو کلا ګانو جوړونکي شېر شاه په ۱۵۴۱ م کې د ډیلي په جنوب کې د اندر پرستها تاریخي ځای د خپلې کلا لپاره غوره کړو، چې اوس د زاړه کلا (پرانا کلا) په نامه یادېږي. دلته یو جومات هم دی او پلان یې دا و، چې دا به ټول په سپینو مرمرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړېږي، خو دا تېره خلاصه شوه نو بیا مهندس د پر په مهارت د سرو تېږې په کارولو دا جومات پوره کړو.

د کلا په منځ کې یو ګول برج دی چې اوس ورته "شېر منډل" وایي. دا اته څنډې لري (هشت پهلو) او په بره پوړ کې یې هرې خوا ته محرابونه دي، دا هم د هندو جوړښت په شان دی. وروسته بیا شېر شاه دلته خپل کتابتون جوړ کړو او یو ماښام ددې له پوړو راپرېوتو او مړ شو.

په بهار کې د سهسرام نه وروسته د سوري کورنۍ مېشت ځایونه د چېن پور په سیمه کې وو. دا په ځینو تاریخونو کې د چوند په نوم او په پارسي متنونو کې کله "جېند" او کله "جوند" لیکل شوی دی. د چېن پور نه دوه میله ختیځ کې یو تاریخي مزار د مولي خان نومې دیني څښتې په قبر جوړه ده. دده خپل نوم بل څه و، خو زیارت یې نږدې د ماهوله نومي کلي په نوم یادېږي. دا مقبره د تېږې نه جوړه او ګومبده لري او د خاورونور قبرونه هم ورسر جوړ دي.

د چېن پور په لوېدیځ کې د بختیار خان مقبره ده، چې د ده مشر زوی فتح خان د شېر شاه زوم و. دده

مقبره د حسن خان د مقبرې په شان جوړښت لري، خو په ښه حالت کې ده. ددې چار چاپېره د تیږو دېوال دی او شاو خوا ترې ونې کرل شوي دي، خو ددې زړو ونو جرړې اوس د مقبرې یو دېوال ړنګ کړی دی. د مقبرې او د غونډیو تر منځ یو وړوکی سیند دی. په دې ګومبده کې پینځویشت قبرونه ول، چې ځینې پکې د چت نه راڅڅېدلو اوبو خراب کړي دي. مرکزي قبر اوس هم پر ځای دی او دولس دیارلس لوی او واړه قبرونه هم ورسره دي، چې ټول د یوې کورنۍ معلومېږي. دا څرګنده نه ده چې فتح خان کوم ځای ښخ دی، خو داسې ښکاري چې دی به له خپلو ښځو او ماشومانو سره یو ځای وژل شوی وي.

د فتح خان یو کشر ورور داود خان د مغلو د برلاسۍ پر وخت دا هدیره جوړه کړې وه. دده قبر د پلار د قبر نه لرې لرې، خو وړوکی دې او ګومبده وربانديې نشته.

د بختیار خان د مقبرې په جنوب ختیځ لوري د اوبو یو لوی تالاب دی. ددې مقبرې مجاور اتیا (جریبه) ښیرازه زمکه لري او د انګرېزانو په حکومت کې یې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مقبرې د ساتنې لپاره د میاشتې لس دولس روپۍ اخیستې، خو د انګریزانو په رپورټ کې لیکلي دي، چې دی د مقبرې خیال نه ساتي او دلته یو پیر درګاه ته زیات عقیدت لري، چې عثمان شاه نومېده او د شېرشاه نه وړاندې هلته موجود واو وایي چې دا هر څه د پیر په برکت کېږي.

عثمان شاه د سیمې د بړیځ پښتنو لپاره یوه سپېڅلې ځته ده. د پیر عثمان قبر د سیند په لوېدیځه غاړه پر یوه لوړ ځای جوړ دی او د پاڅه پرې ګومبده نشته. ددې چاپېره یو دېوال دی، ددې په شمال لوېدیځ کې د بختیارخان خوریي حسین خان خښ دی، چې د پیر عثمان د قبر دېوال یې پوخ کړی و. دده ښځې ماشومان او نور خپلوان هم په دې هدیره کې خښ دي ، چې په ځینو باندې ګومبدې ولاړې دي. دلته یو وړوکی جومات هم جوړ دی.

داود خان د پیر عثمان زیارت ته نږدې په غونډۍ یوه باره دري جوړول پیل کړیې وه، چې نیمګړې دېوالونه یې پاتې دي.

په نولسمې پېړۍ کې د چېن پور زمین دار یو

پښتون و. هغه خپل زوی د انګریزانو دیوان (منشي) ته ولېږه او ورته ویې ویل، چې دلته ټول دوه نیم سوه کورنۍ دي او په دې کې پنځوس کورونه د پښتنو ول، خو اوس پکې یوولس کورنۍ پاتې دي، خو د ګاونډي سیمې زمین دار انګرېز ته وویل، چې دلته د پښتنو سل کورونه پاتې دي.

د بهار د نورو سیمو په پرتله په چېن پور کې د پښتنو کورونه ښه جوړ شوي دي. د هر کور سره د خټو یوه کلا هم شته، چې ښه ساتنه یې کېده. د سیمې راجپوت دلته له پخوا راهیسې مېشت ول. دلته د دوی زړه کلا اوس هم شته، چې چارچاپېره ورته د اوبو خندق جوړ و او د دفاع لپاره یې کاراوه. ددې د پاڅه د شېرشاه یا د مغلو پر وخت یوه نوې کلا جوړه شوې وه، چې په کنډوالو کې یې خلکو د اوسېدو نوي کورونه جوړ کړي او یو مسلمان پیر هم دلته خښ دی. د مغل باچا شاه جهان پر وخت د روهتاس ګړهـ د کلا کوماندان اخلاص خان نومېده او د چېن پور سیمه هغه ته د جاګیر په توګه ورکړې شوې وه. ده د کلکتې په سړک د اخلاص پور په نوم یوه ښاریه اباده کړه.

پـه نولسمې پېړۍ کې د چېن پور هندوانو دعوه وکړه چې د سیمې پښتانه پخوا راجپوت ول او وروسته مسلمانان شوي ول او ځان له دوی بېل ګڼي.

د مغلو پر وخت دې راجپوت هندوانو په نورو ځایونو کې ځان له کورونه جوړول او دوی سره به یوځای نه اوسېدل، خو د انګرېزانو په حکومت کې ورته هغوی د ژوندضمانت ورکړ، نو ورو ورو یې بېرته د دوی په منځ کې ژوند پیل کړ.

د هند د اریایي عقیدې پر اساس د ټولنې خلک په څلورو طبقو یا برخو وېشلي دي. برهمن تر ټولو لوړ او د معبدونو ساتونکي، ورپسې کهشتري یا جنګیالي چې ټول راجپوت پکې شامل دي، دریم وېش یعنې کروند ګر او تجاران او ټیټه طبقه یا شودر، چې د ټولو خدمت کوي. کله چې راجپوت هندوان په بهار کې مسلمانان شول، نو دوی ځانونه د پښتنو انډول ګڼل. د اسلام نوم د دوی لپاره بس نه و، همدا وه چې دوی ځانونه د پښتنو په توګه ورپېژندل او همغسې، چې د پښتنو قامونه ول، دوی هم ځانته د یو قام نوم غوره کړ.

په پټنه کې یو استاد راته داسې پښتون راوپېژندلو. شپېته کلن محمد اظهار خان وایي، چې دوی یوسفزي پښتانه دي. دی سرکاري ملازم و او اوس اووه زامن لري. ده راته وویل، چې دوه سوه کاله پخوا به یوسفزي پښتانه د بمبۍ نه بهار ته راتلل، چې زیاتره به یې د آسونو تجارت کاوه. وروسته دوی له ځایي ښځو سره ودونه وکړل او تش د قام نوم ورسره پاتې شو.

اظهار وایي: دی د هغو پښتنو نه دی، دی پټنې ته نږدې د دهمار په کلي کې ژوند کوي. دلته ټول څلور سوه کورونه دي، شل ، پینځویشت پکې د مسلمانانو او هغې کې هم یو کور دده دی. دده په وینا ، د راجپوت له کلیو سره څنګ په څنګ د پښتنو دولس کلي اباد دي، چې د یو څو نومونه داسې دي: پیرو ، ابراهیم پور، ملکي، داون او داسې نور... اظهار دعوه کوي، چې ډېر خلک ځان ته پښتانه وایي او له خپل نوم سره د "خان" توری لیکي، خو دوی د پښتنو ځانګړتیا نه لري.

ما ترې پوښتنه وکړه، چې د پښتنو ځانګړتیا څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي؟ نو راته يې په ګوتو وشمېرل .

لومړی: د نورو خلکو لپاره به د لاس روغبړ مهم نه وي، خو پښتون به تل درته لاس راوړاندی کوي او تا سره به تود روغبړ کوي .

دويم : کله چې پښتون درسره لوز وکړي، نو هغه به ارو مرو پوره کوي، دوی وعده خلافي نه کوي.

درېيم: پښتانه په نورو مسلمان قامونو کې واده نه کوي، که څه هم دا دود اوس په بدليدو دی..

څلورم: د واده پر وخت به پښتنه ناوې چرې هم د مېلمنو په وړاندې نه راښکاره کېږي او کله چې يې د پلار له کوره وباسي، نو څادر يې پرې غوړولی وي.

پينځم: د پښتنو ښځې د پرديو سړو مخې ته نه راښکاره کېږي.

شپږم: که تاسو د پښتنو کورونو ته ورشئ، نو سړي له سړو سره کښيني او ښځې به په کور کې دننه له ښځو سره کېني. که يو څوک په چا ظلم کوي او يو پښتون نږدې وي، نو دی به د مظلوم مرستې ته ضرور راوړاندې کېږي.

اظهار د خپلو خبرو په پای کې وويل، مونږ په

پښتنو ډېر ویاړو، ځکه دوی په افغانستان کې تل له لوی قدرت سره جنګېدلي دي.

د اظهار له خبرو مې دا نتيجه واخيسته، چې په بهار کې د پښتنو له نوم سره يو افسانوي تړاو پاتې دی. د ټولنې بې وزلي، له عامو خلکو سره سپک سلوک، چې ځينو ځايونو کې مې پخپلو سترګو وليدل او د زړو رواياتو ختمېدل يوه نارامي رامنځ ته کړې ده. په دې حالاتو کې ممکن پښتنو پکې څه نا څه مثبت کارونه کړي وي، چې اوس د بهار هر مسلمان له خپل نوم سره "خان" ليکل غواړي.

ماخذ

۱. د فرانـــسس بوکـــانن رســـاله . د ۱۸۱۲ او ۱۸۱۳ م تـر مـنځ د شـاه ابـاد ضـلع د سـروې پـر وخـت ليکـل شـوې وه.
۱۹۲۲ م کې د بهار د پټنې حکومت چاپ کړو. ۱۳۴ مخ

پـټـنـه د تـصـوف ښـار

پـه ۲۰۰۰ مـيلادي کـال د پنجـاب د چنـدريګړ پـه يـو نړيــوال کـــانفرنس کـــې د افغانـــستان اســـتازي اســـتاد عبـدالخالق رشـيد د پټنـې د اره پوهنتـون د اردو ژبـې يـو استاد شاه حسين احمد سره وليـدل، چې ځان يې ورتـه د شـاه ارزانـي د سـجاده نـشين پـه توګـه هـم وروپېژنـدلو. د نـورو پوښـتنو او ځوابونـو نـه څرګنـده شـوه، چـې ده هـم هغـه ارزانـي يـاداوه، چـې د پيـر روښـان د غورځنـګ يـو غـړى، دده مريـد اوخليفـه و او د پـښتو تـصوف او د ادب نه څو سوه کاله ورک و.

پـه بـل کـال چـې اسـتاد رشـديد د يـوې بلـې غونـډې لپـاره پټنـې تـه لاړ، نـو د ارزانـي مـزار يـې وليـدواو ددې خبـرې پخلـى يـې وکـړ، چـې آيـا دا هماغـه مـلا ارزانـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خېشکي (خوېشگي) دی، چې د شپاړسمې میلادي
پېړۍ په وروستیو کې د تصوف د لارې د اسلام د دین
د خپراوي لپاره روان شوی و؟.

د پټنې ښار په لومړي ځل د شېر شاه له خوا د بهار
پایتخت کړی شو. له دې وړاندې بهار، چې اوس ورته
بهار شریف وایي، چې د گیا په ختیځ کې په ۴۲
کلومیټرۍ کې ددې سیمې مرکز و. دا اوس د یو
صوفي شاه شرف الدین د زیارت لپاره نوم لري او یو
وخت د پوهې او علم مرکز و.

د بهار شریف د شاوخوا سیمو په کلو بانډو کې د
پښتنو ښېلا ښېل قامونه ژوند کوي، خو د دوی شمېره
دومره لږه ده، چې یوائې د تاریخ استادانو ته
معلومېږي.

هسې خو د بهار په هره دوه کیلومیټرۍ کې د یو
صوفي زیارت جوړ دی، خو د پټنې نه سهسرام ته په
لاره ما دا زیارتونه ولیدل. په ۲۰ کیلومیټرۍ کې د
شېخ کمال الدین یحي زیارت دی، چې د سهر وردیه
طریقې پیر و، دده مزار ډېر په شین ځای کې و.

د شېر شاه د پیر مانېري شریف زیارت د پټنې نه

دېرش کلومیټر سویل ته جوړ دی، چې ابراهیم کاکړ
نومي ارکیټېکټ جوړ کړی و. د پټنې پوهنتون د
فارسي ژبې استاد طلحه برق معلومات راکړل.دا
ودانۍ ما پر لاره ولیده، د اوبو پر غاړه په یوې
اوچتې غونډۍ له تېرو جوړ مزار په یو خاموشه ځای
کې جوړ دی، چې سړک ترې ډېر لرې دی.

د پټنې پوهنتون د تاریخ یو استاد پروفېسر انوار
عالم راته وویل، چې ابراهیم کاکړ د شېر شاه یو صوبه
دار او مهندس هم و، غوښتل یې چې په بهار کې د
مخدوم یحیی مانیري په قبر مزار جوړ کړي، خو بیا
ورته بشارت وشو چې د هغه قبر دې همدغسې
پرېښودل شي، نو بیا هغه د دولت مانیري په قبر، چې
د شېر شاه پیر و دا شانداره مقبره جوړه کړه. دې ته
بړې درگاه (لوی درگاه) وايي. په دې ښکلي زیارت
کې سره ډېره کارول شوې ده او له ۱۰۱۷ نه تر ۱۰۲۷
هـ ق کلونو کې جوړه وه، چې شاوخوا ښکلی باغ او
یو تالاب هم لري، خودې ته نږدې اوس یو مېلمستون
جوړېده، چې خلک ورته سېل له راځي، ددې زیارت
سکوت مات کړی دی. دلته د وړاندې نه د بالي ووډ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلمونو لپاره ډلې راروانې وي او ښايي چې څو کالو کې به دلته دا خاموشي نه وي.

له **۱۵۵۷** نه تر **۱۵۷۲** م مغل باچا اکبر بهار د بنګال سره يو ځای اداره کاوه، خو د مغلو د دورې نه وروسته بنګال د مسلمانو نوابانو ولقې ته ولاړو او د بهار سيمه د يو بېل ولايت په توګه اداره کېده.

اکبرباچا پخپله نالوستی و، خو د هر دين له عالمانو سره به يې خبرې کولې او ځان به يې پوهاوه. ده ته په هر يو مذهب کې ښه والی ښکارېده او د هند په لويه وچه کې يې د خپل کاميابه حکومت او د خلکو د خوښۍ د ترلاسه کولو لپاره يو نوی دين رواج کړ، چې دين الهي نومېده. ددې کړنلاره د اسلام، برهمني او مسيحيت يوه ګډوله وه، چې ځينو درباري عالمانو يې سرپرستي وکړه، خو نورو دا کفر او الحاد وګڼلو.

په دې کې د وزيرستان د کاني ګرم د سيمې بايزيد انصاري(روښان) هم و. دده روښاني پاڅون په جهاد بدل شو او مغل واکمن ورپسې لښکر ورواستاوه. بايزيد ننګرهار ته نږدې په **۱۵۸۰** م کې جنګ کې ټپي

اوڅو ورځې وروسته د پېښور په کلپانۍ کې مړ شو.

خو د روښانزامنو او لمسو خپل جنګ جاري وساتلو، ترڅو د اکبر د زوی جهانګير پر وخت دده لمسو ته په هند کې منصبونه او جاګيرونه ورکړی شول. د روښان د تصوف پيغام دده شاګردانو د هند نورو سيمو ته يوړو، خو نوم يې ورک شو. د پير روښان د مريدانو په حلقه کې ملا ارزاني خوېشکي (خېشکي) هم شامل و او په کتابونو کې دومره ليکلي ول، چې دی د پنجاب د کسور نه ورغلې و او د پير روښان نه د زده کړې وروسته بېرته کسور ته ولاړو او هم هلته خښ دی.

نور بيا ليکي، چې پير روښان له خپل ليک سره دی د هند پر لور واستاوه او بيا يې درک ونه لګېده. دده شعرونه او څو ليکنې په پښتو ادب کې پاتې شول.

په **۲۰۰۳** م کال چې زه کله د بهار د پښتنو په اړه د څېړنو لپاره له استاد رشيد سره پټنې ته ورغلم، نو حسين احمد د ارزاني د مزار په خانقاه کې يوه غونډه جوړه کړه. هلته راته ده او نورو استادانو معلومات راکړل. حسين احمد د شاه حسين په نوم د ارزاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم ځایناستی دی او د روښانی تصوف ډیوه یې بله ساتلې ده. ده وویل: " شاه ارزاني د خپل پیر (روښان) په څیر د وحدت الوجود لاروی او مبلغ و. دی د اسلام د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په بشارت هند ته ورغلی و.

مغل باچا اکبر، چې په هند کې ي یو نوی مذهب د "دین الاهي" په نامه معرفي کړو، نو ددې د اغېزو د لرې کولو لپاره دی هندوستان ته لېږل شوی و. ځینې خلک دې ته گوته نیسي، چې د اکبر په مخالفت کې حضرت شاه مجدد الف ثاني راپورته شوی و، نو شاه ارزاني دا کار ځنگه وکړو. په دې اړه په تذکرو او کتابونو کې لیکل شوي دي، چې د مجدد الف ثاني د مناظرې او د بحث انداز خپل کړی و، چې یو ډول شخړه یې جوړوله، خو شاه ارزاني په ډېره مینه، محبت او د یو مهربانه مشر په ډول د ریښتیني اسلام دین خپراوه. دده لاره د امن لاره وه او هغه وخت خلک په لوی شمېر د دوی شاوخوا راټول شول. ښایي پټنې ته د ورتللو وړاندې ارزاني د کسور نه اجمېر، ډیلي، بنارس او عظیم اباد کې ایسار شو او په

سلگونو شاگردان یې وروزل.

شاه ارزاني په بهار کې د اسلام له تبلیغ سره سره د دین علم هم ضروري وگڼلو او د "مدرسة الاسلام" په نامه یې یوه مدرسه جوړه کړه، چې د قران تفسیر، فقه او د حدیث تعلیم پکې ورکول کیده. دده تعلیم نه یوائې بهار، بلکه د شاو خوا نوروسیمو ته هم خپور شو.

د پارس (ایران) د کرمان نه د دیني زده کړو لپاره یو کس شاه عبدالله کرماني بهار کې د شاه ارزاني شهرت په اورېدو دلته راغی. دلته یې د ارزاني نه د دین د خپراوي اجازه واخیسته او هغه بنگال ته ولېږه. ښایي دده د شهرت له کبله په سیمه کې د مغلو لپاره هم یوه درنه ستونزه شوه. ده راته وویل، چې مغل شهزاده شاه جهان د باچا جوړېدو نه وړاندې دده په خدمت کې حاضر شوی و او ده ورته بشارت ورکړی و، چې ته به باچا کېږې.

همدغه لامل و، چې کله شاه جهان باچا شو نو دده مزار جوړولو امر یې ورکړ او زمکې یې ورته وقف کړې، چې د مدرسې او د مزار ساتنه پرې وشي. دده د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مزار شاوخوا بې شمېره نور قبرونه هم دي، چې دده مریدان پکې ښخ دي. د جومات او د خانقاه نه علاوه، ښايي پخوا به تري چار چاپېره زمکه شنه او ونی لرونکې وه، خو اوس پکې خلکو کورونه جوړ کړي دي. د نولسمې پېړۍ د یو انګرېز د لاس جوړ کړی انځور ددې ښکارندوی دی، چې د ارزاني د مقبرې شاو خوا ونې وې.

په نولسمې میلادي پېړۍ کې دلته یوه عید ګاه هم جوړه شوه او د اختر په ورځو کې په زرګونو کسان دلته د لمانځه لپاره ورځي. شاه ارزاني واده نه وکړی او کله چې دی په ۱۰۲۸ هجري (۱۶۴۹ م) کې وفات شو، .نو دده مریدانو پرېکړه وکړه، چې دده د تعلیماتو د جاري ساتلو لپاره به یو کس دده پر ګدۍ کېني او د خانقاه مجلسونه او مدرسه به اداره کوي. دا کس به ټاکل کیږي اوکله چې د خپل مقام نه تقاعد کېږي، نو د بل کس نوم به ورته ټاکي او که په دې کې اختلاف وي، نو رایه به اخستل کېږي.

اوس هم دده د خانقاه د متولي (سجاده نشین) انتخاب کېږي او زیاتره د پټنې پوهنتون یو استاد

وي. په ټول هند کې دا یوائینی مزار دی، چې سجاده نشین یې موروثي نه وي. شاه حسین احمد راته وویل: " د هند د وېش نه وروسته دا مدرسه وتړل شوه. خو د تېرو څو کالو راهیسې پکې د درسونو لړۍ بیا پیل شوې ده.اوسنۍ مدرسه ما له شلو شاګردانو سره پیل کړې وه، نیم شاګردان له خانقاه سره نږدې په یوه کور کې مېشت دي، چې ډوډۍ او جامه ورته ورکول کېږي او د ډوډۍ پخول، صفایي او د جامو د مینځلو کار پخپله هلکان کوي. د لسو کالو هلکان هره ورځ مور پلار مدرسې ته راولي. په مدرسه کې اوس درې استادان دي او د قران د زده کړې او د حفظ لپاره مو درې کاله موده ټاکلې ده.

که یو شاګرد دا نشي کولی، نو بیا هغه ته نورې ژبې (هندي، اردو او انګرېزي) زده کوي او عام ښوونځي ته یې استوو. هغه چې کورس پوره کړي، په نورو ځایونو کې درس ورکوي او د مدرسې له خوا تعقیب کېږي. د کورسونو او د نور خرڅ لپاره چنده راټولېږي، هر کال د شاه ارزاني د عرس لپاره درې ورځې ټاکل شوي دي، چې یوه ورځ یې د ښځو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. دلته د هر مذهب خلک ورځي او د خپل زړه مراد غواړي. د عرس په موقع د ځلوېښتو زرو نه زيات خلک راټوليږي او ډيرې پيسې ورکوي.

د ودونو په موقع ښځې دلته ناوې راولي او د هغې د ښه ژوند لپاره دعا کوي. همدا شان مې يوه ډله ښځې له ناوې سره د ارزاني د زيارت نه بهر وليدې، دوی په لاسونوکې ډيوې نيولې وې او د سندرو په ويلو دننه ورغلې. يوې ښځې راته وويل: واده سبا ته دی، خو زموږ رواج دی، چې ناوې د نکريزو په شپه د شاه ارزاني زيارت ته اورمرو راولو، چې په راتلونکي ژوند کې خوش بخته وي.

د هندوستان په پښتو شاعرۍ کې قصيده د يو شعري ژانر په توگه لومړي ځل د ارزاني په شاعرۍ کې ښکاره شوه او تراوسه چې په هند کې کوم اسناد څېړل شوي دي، ښيي چې ارزاني لومړنی شاعر دی چې په پښتو کې يې الفنامې ليکلې دي.

يو الف دی دې کليات کې   محيط شوې لور په لور دی
کل زرې الف پېدا کړې   دی په کل زرې کې نور دی

د ارزاني د نورو لادرکه کتابي اثارو په اړه مې د شاه حسين نه وپوښتل، نو هغه راته وويل: " د ارزاني

پښتو ديوان د پټنې پوهنتون يو پروفېسر څه موده وړاندې له ځانه سره کور ته يوړو. دی په پښتو نه پوهېده، نو يو تن افغان يې راوبللو چې ددې په ليکنه ځان پوه کړي. اوس هغه پروفېسر مړ دی، کور واله يې خبر نه دي چې کتاب څه شو او د افغان نوم هم چا ته نه دی معلوم".. ښايي په لاس ليکل شوی دا ديوان يا خو د چا په کور کې له زړو شيانو سره ورستېږي او يا پرې چا پيسې گټلې دي.

شاه حسين وايي، چې مونږ ته چې څومره شيان رارسيدلي دي، په هغې کې د پښتو ديوان نه پرته يوه سفر نامه وه، يو د مراته المحققين رساله وه چې ډيرې نسخې يې شته دی،خو د هندوستان څېړونکيو په دې د نورو نومونه وليکل او خپور يې کړ. يو کتاب د بسم الله تفسير و. چې زما لاس ته نه دی راغلی، خو ځينې برخې يې چاپ شوي دي. دده جامې ، دستار، کلاه، پڼې ، تسبيح، کشکول او مسند شته او د عرس په موقع يې راوباسو.

شاه حسين وايي: د ارزاني د عرس په موقع د شاوخوا سيمو نه چې کوم خلک راځي، هغوی زياتره

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني لباس اغوندي.

په پټنه کې د خدا بخش کتابتون د یادونې وړ دی. مولوی خدا بخش خان پر ۱۸۴۲ م کال کې زېږېدلی واو د پټنې له مخورو قانون پوهانو څخه و او له کتابونو سره یې بې کچه مینه لرله. ده به هر ځای د لوستلو لپاره کتابونه اخیستل او کله چې په دکن کې د سترې محکمې قاضي و، نوهلته یې قلمي نسخې راټولې کړې. د ۱۸۹۱ م نه دده د کتابونو لویه زېرمه دده په کور کې وه او په ۱۹۰۸ م کې دده د مړینې نه وروسته د ده دوو زامنو د پلار په کتابتون کې نور کتابونه هم ورزیات کړل، ان تر دې چې دا یو شتمن کتابتون شو او د څېړنو لپاره به ترینه خلکو گټه اخیسته.

په ۱۹۵۸ م کې چې کله ډاکټر ذاکر حسېن د بهار والي وټاکل شو، نو ده د بهار په لر او بر کې قلمي نسخې او نایابه کتابونه را ټول او دې پوهنتون ته ډالۍ کړل. هغه زیاتره کتابونه د خلکو له کورونو وموندل او په پېسو به یې ترې واخیستل. ددې دوه گټې وشوې: یوه دا، چې هغه کتابونه چې د خلکو په

کورونو کې ایښي ول، د ضایع کیدو نه وژغورل شول او بله دا چې د خدا بخش کتابتون پرې غني شو.

د ډاکټر داکر حسېن د هلوځلو له کبله کتابتون لپاره نوې ودانۍ جوړه شوه. په ۱۹۷۹ م کې حکومت دا کتابتون پخپل اختیار کې واخیستو او اوس ددې ټول لگښت د حکومت پر غاړه دی.

د خدا بخش کتابتون مشر ضیاءالدین انصاري راته وویل، چې اوس له دوی سره یویشت زره قلمي لیکنې اوکتابونه او دوه لکه شل زره چاپي کتابونه خوندي دي. دلته د پښتو هم یو څو د لاس لیکلې نسخې شته، چې د رحمان بابا، قاسم علي اپریدي شعري ټولگې او د پښتو فارسي قاموسونه پکې شامل دي، پسې وگرځېدو او د خدا بخش کتابتون کتاب وال ښاغلی انصاري وایي:

"د پښتنو په اړه له موږ سره ډېر مواد نشته. عباس خان شېرواني د علي گړهـ اوسېدونکی و، هغه یو کتاب "شېرواني نامه" لیکلې ده، چې د علي گړهـ او د هغې د شاو خوا شېرواني پښتنو اوسېدونکیو په اړه یې پکې څېړنه کړې وه. موږ د پښتو قلمي نسخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرو، چې شمېر يې ډېر نه دی، خو په فارسي کې ډېرې نايابه نسخې شته دی، چې د علمي څېړنو وړ دي. ځينې پښتانه په دې اړه د څېړنو لپاره راغلي دي او راځي، ځکه پښتنو پر هندوستان حکومت کړی دی او په ادبياتو، هنر او په کلتور کې ډېره لويه ونډه لري. داسې موضوعگانې ډېرې دي، چې بايد وڅېړل شي".

ماخذونه

۱. پير روښان او روښاني انقلاب. سيف الرحمان مسعود. يونيورستي بک ايجنسي پېښور. ۱۰۹۸ م. ۹۷ مخ

۲. وزيرستان. لايق شاه درپه خېل. المطبعت العربيه. لاهور ۱۹۹۳ م مخ. ۱۱۲

۳. مقاله. دروښاني طريقت دلارښود او دپښتوژبې د نامتو شاعراوعارف حضرت شاه ارزاني (رح) مزار په بهارکې دی .۲۰۰۳ م. ليکوال پروفېسور عبدالخالق رشيد دجواهرلال نهرو پوهنتون استاد. . ۱۱، ۲۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهار اوسني پښتانه

د بهار عام خلک اوس هم د شېر شاه په نوم ویاړي. دوی هغه ته د "بهار سپوت" یعني " د بهار مېړنی زوی" وایي. دلته اویا فیصده مسلمانان ځان ته پښتانه وایي او په دې کې راجپوت پښتانه هم شامل دي. د دوی د یو قام نوم هم سوري و، چې د لمر (سوریه) نه راوتلی توری دی. دده د حکومت او انتظام په اړه د پټنې د پولیس تانې مشر کرشن ویر راته وویل، چې د هند د مالیې او د محصول نظام اوس هم هماغه د شېر شاه له خوا معرفي شوی نظام دی.

په عامو وګړیو کې هم د شېر شاه نوم ډېر یادېږي او

دده په اړه ډېرې کیسې په خوند خوند یو بل ته کوي. مهندر جسپال د پټنې یو سرکاري ملازم دی او دا کیسه یې راته وکړه، چې شېر شاه به د خپلې کلا پر بام سهار وختي ودرېدو او کتل به یې چې د چا له کوره لوګی را خېژي، یعنې معلومول به یې چې نغری پکې بل دی که نه؟. په دېی کې به یې د هندو او مسلمان توپیر نه کاوه، که له یو کوره به یې لوګی نه لیده، نو داسې به یې ګڼله چې پر دې کور یو څه مصیبت راغلی دی یا څوک ناروغه دي او یا د خوړو لپاره څه نه لري. بیا به یې خپل یو عسکر ورلېږه، چې معلومات وکړي او داسې چې به هر څه مشکل و، هغه به یې ورته حل کړو.

د بهار خلکو شېر شاه ته د ډېر درناوي له لامله په لوړه سترګه ګوري، خو دده په تاتوبي کې دده د مزار نه پرته بل داسې څه نشته، چې دده د وختونو حال ترې راڅرګند شي. انګرېزانو، چې دده د استوګن ځي په اړه په لیکنو کې اشاره کړې ده، د هغې اوس هېڅ نښې نه دي پاتې.

په سهسرام کې مې له پروفېسر شفق یوسفزي نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنه وکړه، چې آیا په سهسرام کې د شېر شاه د اوسیدو ځای یا د هغه نور اثار شته؟. هغه وویل: "د بهار شریف نه یو تن د لرغونو اثارو د شعبې نه راغلی و، چې ویل یې د شېر شاه د کورنۍ نه یم. ده پخپله په سهسرام کې لټه کوله، چې اثار پېدا کړي خو دلته یې هیڅ ترلاسه نه کړل".

ده راته وویل چې په بهار شریف کې د شېر شاه په اړه یو څه پلټنې روانې دي، ځکه هلته ده د کورنۍ خلک اوسېږي، نو ځکه د زمکې په کیندلو یې د شېر شاه د وخت پخواني لوښي تر لاسه کېږي. دا چې ولې په سهسرام کې د شېر شاه اثار نه لیدل کېږي، نو دی یې علت داګڼي، چې: " کله چې مغلو له سوریانو نه واک ترلاسه کړو، نو دوی شېر شاه ته د یو ډاکو او غاصب په سترګه کتل، له دې زیات اهمیت یې نه ورکاوه او دده ټول تاریخ یې وران کړو. هاغه شېر شاه، چې په غرونو کې یې کلا ګانې جوړې کړې، آیا ممکنه ده چې هغه دې خپل تاریخ نه وي ثبت کړی، خو د همایون له بېرته راتګ سره دلته (سهسرام کې) د شېر شاه ټول اثار رنګ کړی شول، اوس ځینې خلک

دا څېړنې کوي، خو په سهسرام کې هیڅ نشته".

د پروفېسر شفق خبرې تر یوه بریده سمې دي. په کوم ډول چې د سور کورنۍ ښځې او ماشومان ووژل شول، په دې به خلکو کې وېره پېدا شوې وي او دده د وخت لیکلي سرکاري اسناد، فرمانونه او د زمکو قوالې به یې له وېرې له منځه وړې وي. د شېر شاه د دور ځینې اثار به پخپله د بهار په کلو بانډو کې وي، خو لټه غواړي. خو دا هم حقیقت دی چې په شاړسمه پېړۍ کې په پښتنو کې د تعلیم کمی و او د لیکلو دود، په تېره بیا د تاریخ لیکلو دود نه و. دوی به د جنګ په مېدان کې ډېرې تورې وهلې، خو ددې لیکلو ته نه و وزګار. کومو خلکو چې کتابونه لیکل، هغوی هم دیني لیکنې کړې دي. د سهسرام، بهار شریف او د پټنې تر منځ داسې کلي شته، چې په هغو کې له شلو نه واخله تر سلو پورې پښتنې کورنۍ آبادې دي.

په بهار کې د ګیا ضلعې یوه ښاریه، چې شېر ګهاټي نومېږي چې د جنوب لوري ته د جهاړکهنډ ته نږدې ګڼو ځنګلونو سره جوخته سیمه ده. د پروفېسر عالم د معلوماتو له مخې دلته د کوهاټ اپریدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېږي او ټول کورونه د "کوټهي پټهان" په نامه یادېږي.

شیر گهاټي ته نږدې د امام گنج نامتو کورنۍ د علي خان ده. د دوی کور "گلابي کوټهي" نومېږي. د کوټهي توری د انگریزانو د کورونو لپاره کارېږي، نو دا توری ښيي چې یا خو دا خلک د انگریزانو له خوا جوړ شویو کورونو کې مېشت دي او یا په هغه جوړښت جوړ دي. په لهواړ کې هم شل کوره د اپریدیانو دي. دغسې په کوټهي کونډا کې یوسفزي او په دومړیه کې د دومړ او شیراني قام خلک پراته دي.

سهسرام ته نږدې په سکندر پور کې د لودهي باچا په نوم د شیرانیانو پنځوس کورنۍ دي او دومره ساده ژوند کوي، چې د دوی شتمن هم په د خاورو په کچه (خامو) کورونو کې اوسېږي.

همدارز د پټنې لویدیځ په سل کلومیټرۍ کې په زمانیه کې هم شپېته ـ اویا کورنۍ د پښتنو دي، چې د خټکو ټوله (ټولنه) هم پکې اباده ده. د دربهنگه په یو کلي مراد اباد کې اوس هم د پښتنو شل، دېرش

کورنه شته. دا ځای د یو روهیله پښتون مراد خان په نوم اباد شو او اوس د نور الزمان او د صدیق خان کورنۍ مخوري دي. دلته راجپوت پښتانه هم اوسېږي، چې زیات یې زمکه وال دي. له گیا سره نږدې په پهاړي پوره کې ه د پښتنو لسو نه تر پینځلسو کورنۍ آبادې دي.

د پروفېسر طلحه برق د معلوماتو پر بنسټ، د بهار په ایالت کې د پښتنو کلي زیاتره د گیا د ښار شاو خوا دي. د سهسرام په سیمه کې یو کلی، چې هغه لیدلی ، د نواده په ضلع کې دی. دی وایي:

"هلته اوسیدونکي خلک د نورو نه بیخي فرق کوي. دوی په رنگ سپین، قدونه یې لوړ او متې یې مضبوطې دي. دومره زمانه پرې واوړېده، خو دوی بیا هم له لیري پښتانه ښکاري. پکري د بهار شریف نه پینځه شلوېښت کلومیټر لیرې پروت دی او دلته هم هغسې پښتانه له ډېرو کلونو مېشت دي. دین نگر یو بل کلی دی، چې پښتنو پکې تراوسه خپل ژوند ته بدلون نه دی ورکړی."

د پټنې نه اتیا کلومیټر شمال لویدیځ کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جگدېش پور کلی دی، چې سهسرام ته په لاره پکې تم شو. په بهوج پور ضلع کې راته دا کلی د یوې وړوکې ښاريي په شان ښکاره شو. دلته زر کورونه دي، چې له پنځوسو څخه زيات پکې د پښتنو دي. يو بل ته ډېر نږدې ځايي خلک د کلي دې برخې ته "پټهان ټوله" وايي، چې د کورنۍ مشر اقبال وارث يې په پټنې کې اوسيده، خو د نيکونو په کور کې يې کشر ورور اسد وارث ژوند کوي.

اسد وارث خان راته وويل: " مونږ ته ويل شوي دي، چې نيکونه مو په نولسمې پېړۍ کې له غزني څخه راغلي اومونږ خليل زي پښتانه يو."

د وارث د کورنۍ غړي په رنگ کې ډېر سپين نه دي، خو ونی يې جگې دي. کور يې دوه برخې لري: يوه يې حجره، چې دوې ورته "بېټهک" وايي او بله يې کور يا زنان خانه وه. د حجرې نه بهر لويه برنډه او دننه د لوېيتالار شاوخوا درې کوټې ښايي په نولسمې پېړۍ کې جوړشوي وي. هغه راته وويل، چې د ماشومتوب راهيسې يې کور په همدې شکل ليدلی دی.

په بهرنۍ برنډه کې چاپېره د کښېناستو لپاره د

ډېرې ښکلې چوکۍاو ددې درې خواو ته پورۍ وې. ددې برنډې گس لاس ته يو باغ و، چې بوټي پکې پخپله راټوکېدلي و. اسد وارث راته وويل، چې تر ډېرې مودې دا ځای بې غوره پاتې وااو اوس مو ددې صفايي پيل کړې ده.

اسد راته د خپلې کورنۍ زاړه عکسونه راوښودل، چې ځينې پکې چينجوخوړلي ول. په لوی تالار کې د هغه د پلار عکس هم و، چې په شلمې پېړۍ کې بريتنانيې ته سبق لپپاره تللی و.

کله چې زه ورسره کور(زنان خانې) ته ننوتم، نو بهر په کوڅه کې يې ناري کړې، چې مونږ درځو. راته يې وويل چې " دا زمونږ رواج دی، چې که په کور کې څوک پردۍ ښځه ناسته وي، چې يوې ډډې ته شي". د کور دننه په برنډو کې د لرگي لوی خو ټيټ تختونه او د سرو پايو ښکلي کټونه ول، چې بالښتونه وباندې ايښي ول. په دېوالونو توري او ډالونه ځوړند ول او د برنډې د يوې څنډې نه د خوب کوټو ته لاره تللې وه. د اسد خاله هغه وخت د ماسپښين لمونځ کاوه.

اسد وارث راته وويل: " زمونږ نيکونه د مغل باچا محمد شاه پر وخت د غزني نه هند ته راغلي ول، هاغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د راجپوت د داړه مارانو د مخنيوي لپاره يو پوځ جوړ کړی و. وروسته بيا دوی ته د مغلو او انګرېزانو له خوا دا زمکې ورکړی شوې. په اصل کې زموږ زمکې سهسرام ته نږدې په بهبهوه نومې ځای کې دي او په پرګنه کې مو رياست و. سره له دې چې حکومت په زرعي اصلاحاتو کې رانه زموږ ډېرې زمکې واخيستې، خو د خدای په فضل اوس هم کافي زمکې را پاتې دي. زما پلار له دې ځايه د پارليمان غړی انتخاب شوی و".

دجګدېش پور زمکه ښېرازه او شنه ده او خلک يې په کر کرونده ژوند کوي. په نولسمې پېړۍ کې د مغلو سلطنت کمزوری شوی و او په هره سيمه کې بې امنيتي وه، په دې لاره به چې د حکومت د ماليو راټولوونکي تېرېدل، نو د غلو او ډاکوانو له لاسه به لوټل کېدل. ځينو ښې منظمې ډلې لرلې، چې د سياسي ځواکونو لپاره به يې هم دا کار کاوه. په دوی کې يو راجپوت بابو کنور سنګهه هم و، چې وروسته يې بيا له انګرېزانو سره ډغرې وهلې.

جګدېش پور يو له هغو کليو څخه و، چې بنګال ته تلونکې لويې لارې ته نږدې پروت و. ښايي د وارث

کورنۍ په څير ځينې نورې پښتنې کورنۍ هغه وخت دلته مېشت کړی شوې وي، چې د لارې د امنيت وساتي. تر ۱۸۵۷ م پورې دې خلکو د لارې ساتنه کوله او مغلو ته يې کاروانونه خوندي تېرول، چې ددې په بدل کې ورته جاګيرونه ورکړې شول.

کله چې د انګرېزانو نه د خپلواکۍ لپاره پاڅون (غدر) وشو، نو عامو خلکو د انګرېز پر ضد وسله راواخيسته او ددې سيمې پښتانه هم په دوو ډلو ووېشل شول. يوه هغه وه، چې د انګرېزانو پر ضد جنګېدل او دوی له بابو کنور پرتاپ سنګهه سره مل شول، نورو د بيا د انګرېز متې مضبوطې کړې.

يو ځل بابو کنور سنګه د يو پښتون په کور کې پناه واخيسته او کله چې انګرېزانو کور محاصره کړ، نو د هغه کونډې اسلحه راواخيسته او پخپله د جنګ لپاره له کوره راووتله. ځايي خلک دا کيسه ډېر په جوش او خوند کوي، دا مېرمنه حاجي بېګم نومېده، خو معلومه نه ده چې د کوم قام وه؟.

په پټنې کې مې د اسد وارث خان د مشر ورور اقبال په کور کې دده او د کورنۍ خبرې واورېدې. د دوی د کورنۍ ټول سړي په ښي غوږ کې د سرو زرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

والی اچوي. ده باور لاره، چې د پوځ جنرالانو به دا په غوږ کوله او له هم هغه وخته له دوی سره دا روایت پاتې دی. اوس ددی خبرې پخلی ممکن نه دې. د وارث کورنۍ ټول سړي شپږ فټه قد لري. د اقبال دوه زامن او دوه لوڼه دي. ، جلال او بلال، راحیل او افرین. دده کونډه خور در غزني له خپل واده کړي زوی سره د دې لوی کور په بره پوړ کې اوسېږي.

در غزني د شپېتو کالو ده او د سپین رنګ او نیلا سترګو له کبله نازکه ګوډۍ ښکاري. هغې راته د خپل کورني روایاتو په اړه وویل، چې اوس هم ساتل شوي دي.

دوی سخت مذهبي خلک دي، خو که د واده لپاره که څوک دده لور غواړي، نو دی یې د شجرې پلټنه ضرور ګڼي. د خپلې کورنۍ شجره یې ساتلې او هېڅوک پکې ګوتې نشي وهلې.

د واده خواست د هلک دکورنۍ له خوا کېږي او د جهېز (پسول) غوښتنه هېڅ نه کېږي، که د جینۍ کورنۍ مالداره هم وي، د جینۍ کور د مهر غوښتنه کوي او که هر څومره مهر ټاکل شوی وي، د نکاح پر وخت به د جینۍ پلار ته هرومرو د سرو زرو دوه

سیکې د سپینو زرو په تال کې ورکول کېږي. د نورو زمکو او پېسو غوښتنه نه کیږي.

در غزني راته وویل، د واده پر وخت ناوې ته اوربل جوړوي او کله چې د مور پلار له کوره وځي، نو په ډولۍ ورته وریجې او سیکې شیندي. د ماشوم د زېږیدو پر مهال دوی ډزې کوي، څلور ډزې د هلک لپاره او درې د جینۍ لپاره.. په کلیو کې پښتانه اسلحه هم لري، چې د هغې سند ورسره وي. د شپې ښکار کوي په واده او نورو موقعو ډزې هم کوي.

اقبال خان راته وویل، چې په امام ګنج کې پښتانه ډېر شتمن نه دي، خو ځینې دودونه یې پخواني دي. د اقبال وارث له کورنۍ سره خبرو پر وخت دده کشره لور افرین هم ناسته وه، چې د شلو یویشتو کالو وه. د مشرانو په خبرو کې یو څه ځنډ راغی، نو هغې ووېل: " اوس خو دویم نمبر پښتانه هم ډېر شوي دي" ما ترې ددې خبرې سپیناوی وغوښت، نو ویې ویل: "ځینې کسان پښتانه نه وي خو له خپل نوم سره خان لیکي" بیا یې مثالونه راکړل، چې د هندي فلمونو نامتو ستوری عامر خان اصل پښتون او ددوی خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او پخپل کورني البم کې يې راته د هغه عکس هم راښکاره کړو.

راته يې وويل: "دا نور اپکټران، سلمان خان او شاه رخ خان خو پښتانه نه دي او له خپل نوم سره خان ليکي." ما ترې پوښتنه وکړه چې په دې کې د هغې څه اعتراض دی؟ نو راته يې وويل:" دا غلطه خبره ده، نور خلک پرې دوکه کېږي، زمونږ کور ته يو هندو راتلو چې څه موده وړاندې يې زما د پلار په لاس اسلام قبول کړو او نوم يې هم بدل کړو. اوس هغه سړی له خپل نوم سره "خان" ليکي".

د افرين په دې خبرو يې مشرانو ورته څه ونه ويل، خو اقبال وارث وويل چې د بهار مسلمانان ځان مظلوم احساسوي، دلته پښتنود ظالم پر ضد توره رااخيستې ده، نو کېدای شي دوی يو ښه شناخت غواړي او خان يوه ښه مانا ورکوي.

دګيا او سهسرام په پنځوس کلوميټرۍ کې د جهان اباد کلی دی. پروفېسر محمود عالم د ملک کورنۍ نه دی او هلته په کلو کې يې د پښتنو د ژوند يو څرک راښکاره کړو. هلته د شمشېر زنۍ او کشتي (غېږې

لوبه) اوس هم کېږي. دلته پښتانه سني عقيده لري، خو د محرم په لسمه جلوس وباسي او تعزيه وړي. د محمود عالم په کورنۍ کې د ودونو په موقع ډېر پخواني دودونه تر ډېره وخته عملي کېدل، خو اوس يې ورو ورو د نوې زمانې او د هندوانو رسمونه خپل کړي دي، ان تر دې چې د واده په موقع هلک ناوې ته په وېښتو کې سيندور (سور رنګ) هم لګوي.

بيا هم د کلو ژوند دومره نه دی بدل شوی. په جهان اباد کې د واده نه دوه يا درې ورځې وړاندې د ناوې د خور مېړه د سپېده چاودې نه وړاندې يوه توره په لاس د کلي کوڅې ته راوځي، ده سره د ناوې خوېندې او نورې نا واده جينکۍ چې يو منګې ورسره وي هغه کوهي (څاه) ته ورځي، چې تر ټولو خوږې اوبه لري. هلته دا سړی د کوهي نه اوبه راباسي او جينکو ته منګي ورډکوي. د تورې په سر يوه مڼه يا د خوږو ټوټه ددې نښه وي، چې دا د جنګ لپاره نه ده راوېستل شوې. په هغه ماپښين د ناوې د کور په انګڼ کې يوه لوړه چوکۍ ږدي او ناوې بهر ته راباسي. بيا مېړوښې ښځې د منګي په اوبو د ناوې وېښته مينځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهار د پښتنو په هر واده کې يو څو دويزه سندرې ارو مرو ويل کېږي. يوه سندره داسې ده: "ياد کرو کهوم" پروفېسر عالم وايي، چې دا سندره په اصل کې " ياد کرو قوم" ده يعني "خپل قام ياد وساته".

د واده د ډوډۍ لپاره ټول کلي خبروي او ددې لپاره د کلي ډم په لوى مېدان کې نغاره ډنګوي. د واده ډوډۍ يوه شپه وړاندې په پخولو پېل کېږي. ددې لپاره په زمکې کې څو کندې جوړوي او اورونه پکې بلوي. د غوښې لويې لويې ټوټې د خاورو په لويو کټويو کې ټوله شپه پخېږي. په بله ورځ هم هلته په تناره خمبيره ډوډۍ پخوي او له غوښې سره يوځای يې مېلمنو ته ورکوي. پخوا به يې ودونو کې داسې وريجې پخولې، چې وچه مېوه به يې لرله لکه بادام، غوزان او کشمش خو اوس دا شيان ګران دي او نه موندل کېږي، نو په وريجو کې شنه چنه (نخود) ګډوي او داسې وريجو ته کبولي (کابلي) وايي.

دوى ډوډۍ خمبيره کړي، بيا غټې پېړې جوړې کړي او په تبۍ يې کېږدي، چې لږه کلکه شي نو په اور يې وريتوي. وروسته يې د غوښې له ښوروا سره

خوري. دوى غوښه هسې هم ډېره خوري او د پلاو نه علاوه چلاو هم پخوي، روغني ډوډۍ په خاصو موقعو پخوي.

د بهار يو بل پوځي مشر چې د دوى په ځايي ژبه کې په سندرو لمانځل کېږي، د ملک ابراهيم د بېا (بيو) په نوم شهرت لري. پروفېسر عالم راته يوه بېلګه راکړه. وايي: "پچهم سې ملک بېو ايې، سوي لاې سانګ لاې" (د لوېديځ لوري نه ملک بيو راغی، ستن او تاري يې راته راوړل)

دی په **۱۳۳۹** ميلادي کال کې د افغانستان له غزني څخه هند ته راغلی او د سلطان محمد بن تغلق د پوځ يو جنرال و. ځينې تاريخونه وايي، چې د ملک لقب بيا ده ته سلطان تغلق له خوا ورکړی شوی و. وروسته دی د بهار والي وټاکل شو. دده مقبره د بهار شريف په يوې غونډۍ جوړه ده او دلته يې خلک هم هاغسې ګڼي او د نورو صوفيانو په څير يې لمانځي. د ملک بيو په اړه څېړنې نه دي شوي او د ځايي خلکو له خوا هره کيسه د منلو وړ نه وي.

په بهار کې ددې صوفيانو او د سور کورنۍ د مقبرو له کبله هغه خلک، چې ځانونه پښتانه ګڼي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وایي چې د دوی مشران له غزني ورغلي ول. داسې ښکاري چې له دې نوم سره د پخواني عظمت د تړاو له کبله خلکو ته ددې یادونه اسانه ده. دویمه دا چې د بېوزلۍ او د غربت له کبله عام خلک د خپل راتلونکي په اړه اندېښمن وي او د دوی لپاره ارزان او اسان ځای کور ته نږدې نامتو زیارت وي، چې دوی پرې عقیده لري.

ددې ثبوت د پټنې د ځینو کوڅو نومونه ول، چې هلته د اوسیدونکي قام په نوم یادېږي لکه لودي کټړه او لواني ټولنه. په هر یو محلت کې یو زیارت شته او د پښتنو نورې کوڅې د دوی د پیرانو په نوم شهرت لري، لکه پیر باهورمحله. د دې پیر په اړه وایي، چې دی له شاه ارزاني سره یو ځای راغلی و. شاه تکه، بتاو گنج، (بتاو ځاه یا کوهي ته وایي)، کچي او پکي درگاه (کچه او پاخه زیارتونه) چې دا ټول هم د گنگا پر غاړه پراته دي، دلته اوسیدونکي ډېر شتمن نه دي، خو ځینې روایات یې اوس هم ساتلي دي. په کورونو کې د مېلمه د هرکلي پر وخت ورته خوشبوي (عطر) لگوي. د مېلمنو لاسونه په چیلمچي کې مینځي او تر خپله وسه یې د مېلمه پالنې دود په ځای

ساتلی دی.

له دې عقیدې سره سره د عامو زیارتونو وضع ښه نه ښکاري. پخپله د ارزاني د مزار چار چاپېره د په گرځیدو اندازه کېږي، چې هر کال دده د عرس په موقع دلته په زرگونو خلک راټولېږي او دکانداري کوي. ډېری خلک ورته چنده (شکرانه) هم ورکوي. که ددې پېسو ځلورمه برخه هم ددې د ړنگو دېوالونو په سمولو او یا دلته د ونو په کرلو ولگول شي، نو د بهار شریف د زیارت په څېر به شي.

شاه حسین راته د خپلو مشکلاتو او د ځینو مجبوریو خبره وکړه، ولې زیات تفصیل یې راته څرگند نه کړو.

په بهار کې د پښتو ژبې ویونکیو شمېره لږه ده، هغه چې اوس د افغانستان نه پټنې ته ځي راځي د پېسو په کاروبار یا د وچې مېوې په تجارت بوخت دي. یو څو پکې ډېر شتمن دي، خو تعلیم یې نه دی کړی. خلکو ته په پور پېسې ورکوي او بیا یې له سود سره یو ځای ترې اخلي. خبر نه دي، چې دلته د پښتنو د تېر عظمت نښې اوس په څه حال دي؟.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

د بهار د سيمې يو شميروګړي

يادونه او منڼه

په بهار کې د څېړنو لپاره د جواهر لال نهرو پوهنتون کې د افغانستان استاد عبدالخالق رشيد او د ډاکټر اخلاق انصاري، د شاه ارزاني د درګاه متولي پروفيسر شاه حسين احمد ، د ارزاني د مدرسې طالبانو ، د پټنې د پوهنتون پروفيسر طلحه برق او يو شميرنورو استادانو ، د خدابخش کتابتون مشر، د سهسرام پروفيسر شفق يوسفزي د جګدېش پور وارث کورنۍ او نورو پښتنو نه منڼه کووم. په سهسرام کې د منا سنګه راجپوت هم منڼه چې کله د شير شاه سوري مقبرې ته مخامخ زما کيمره بنده شوه نو ده راته پخپل کيمرې عکسونه واخستل او راپسې يې راوړل.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library